

Cilt 1 Sayı 1
15 Aralık 2021

İÇEL DERGİSİ

İÇEL DERGİSİ

“İçel Dergisi” 2021 yılında yayın hayatına başlayan hakemli, bilimsel ve uluslararası bir dergidir. Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye kabul edilen çalışmalar online olarak yayınlanmaktadır. Mersin ili ve buraya bağlı olan yerleri konu olan, bilimsel yöntemlerle Mersin’in kentsel unsurlarına dair yeni veriler ortaya koyan, akademik çalışmalar için bir platform oluşturmayı ve bu çalışmaları kamuoyu ile paylaşmayı, kentin tarihsel ve kültürel değerlerini ortaya çıkarmayı, Mersin’in ve buraya bağlı olan yerlerle ilgili tarihi, kültürel, ekonomik, coğrafi, sanat tarihi vb. alanda araştırmalar yapılarak şehir tarihine ulusal düzeyde katkıda bulunmayı ve şehrin tarihi gelişimi hakkında bilgilerin bilimsel ve özgün olarak ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mersin’i ve buraya bağlı yerleri konu alan, şehrin tarihsel, kültürel, ekonomik, siyasal, idari, sanat tarihi, arkeoloji, kentsel sorunlar, turizm vb., alanlarda yapılan çeşitli konularda yazılmış makaleleri yayınlamaktadır. İçel Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

İçel Dergisi, bilimsel yöntemlerle Mersin’in kentsel unsurlarına dair yeni veriler ortaya koyan, akademik çalışmalar için bir platform oluşturmayı ve bu çalışmaları kamuoyu ile paylaşmayı, kentin tarihsel ve kültürel değerlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Mersin ilini ve buraya bağlı olan yerlerin dünden bugüne kadarki tarihsel geçmişi, şehir ile ilgili tarihi, kültürel, ekonomik, siyasal, idari, sanat tarihi, arkeoloji, kentsel sorunlar, turizm vb. alanlarda yapılan araştırma, yorum ve değerlendirmeler başta olmak üzere çeşitli konularda yazılmış makaleleri yayımlar.

Editor

Prof. Dr. Murat Yakar

Mersin University, Department of Geomatics Engineering (myakar@mersin.edu.tr)

Editorial Board

Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz

Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, calyilmaz@uludag.edu.tr

Prof. Dr. Semra Alyılmaz

Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkçe eğitimi Ana Bilim Dalı, semraalyilmaz@uludag.edu.tr

Prof. Dr. İlhan Ege

Mersin Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, ilhanege@mersin.edu.tr

Prof. Dr. Adem Öger

Nevşehir Üniveristesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, adem.oger@nevsehir.edu.tr

Doç. Dr. Ümit Aydınoglu

Mersin Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, uaydinoglu@mersin.edu.tr

Doç. Dr. Halil Sözlü

Mersin Üniversitesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, halilsozlu@mersin.edu.tr

Doç. Dr. Ibrahim Bozkurt

Mersin Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, ibrboz@mersin.edu.tr

Doç. Dr. Meryem Samırkaş Komşu

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, msamirkas@mersin.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Ergenoğlu

Mersin Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, mergenoglu@mersin.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Hüdaverdi Arslan

Mersin Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, harslan@mersin.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Anıl Kale

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, anilkale@mersin.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Hakan Alptürker

Selçuk Üniveristesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, alpturker@gmail.com

Teknik Editör: Arş. Gör. Aydın Alptekin aydinalptekin@mersin.edu.tr

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Cilt 1 Sayı 1

15 Aralık 2021

İçil (İçel) ismi ve İçel tarihine dair kısa bir malumat Sefa Alp	1-6
İç-İl (İçel)'in İdari Durumu Koray Gidirifliođlu	7-12
Salnamelerde Tarsus Sefa Alp, Gülbahar Gök	13-21
Tarsus İlçesi ile özdeşleşen Şahmeran efsanesi Gülbahar Gök	22-26
İçel İli jeolojisine ve jeolojik sorunlarına genel bir bakış Aydın Alptekin, Murat Yakar	27-30

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

İçil (İçel) ismi ve İçel tarihine dair kısa bir malumat

Sefa Alp ^{ID}

Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, sefaalp3368@gmail.com

Kaynak Göster: Alp, S. (2021). İçil (İçel) ismi ve İçel tarihine dair kısa bir malumat. İçel Dergisi, 1(1), 01-06

Anahtar Kelimeler

İçel ismi
Silifke
İçel ili

Araştırma Makalesi

Geliş: 09.09.2021
Kabul: 11.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

İçel, arşiv belgelerinde ve tarihi kaynaklarda genellikle "İç-il" olarak geçmekte olup, daha sonraları İçel olarak söylenegelmiştir. 1472 yılında Osmanlı padişahı olan Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden, Gedik Ahmet Paşa tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılan Silifke ve çevre yerleşim merkezleri İç-il adıyla sancak biçiminde teşkilatlandırılmıştır. Selçukluların başkenti olan Konya vilayeti tarafından bakıldığına sancağın dağ içinde görülmesinden dolayı buraya "İç-il" denildiği salnamelerde geçmektedir. 1924 yılında sancak kuruluşlarının tamamen kaldırılması ile vilayet deyimini kullanılmaya başlanmış, İçel sancağı da İçel vilayetine dönüşmüştür. Sancağının merkezi Silifke olmuş, Anamur, Gülnar ve Mut Silifke'ye bağlanmıştır. 1933 yılında çeşitli sebeplerle Mersin vilayetiyle İçel vilayetinin birleştirilmesine karar verilmiş, Mersin merkez olmak üzere İçel vilayeti kurulmuştur. Bu yıllarda Silifke, İçel vilayetine bağlı bir ilçe konumuna düşürülmüştür.

A short speech about İçel history

Keywords

İçel name
Silifke
İçel Province

Research Article

Received: 09.09.2021
Accepted: 11.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

İçel generally takes part as "İç-il" in archive record and historical sources, and it is called "İçel" nowadays. Silifke and places, around it, which were taken by Gedik Ahmet Pasha who was a vizier of Fatih Sultan Mehmet in 1472 were organized with name of "İç-il" as a flag. It has been said in the archive records that as the flag was seen inside the mountain when looked from the Konya province which was capital city of Selçuk Empire, it is called "İç-il". As flag establishments were completely abrogated in 1924, province was used and İçel flag turned into İçel province. Center of flag became Silifke and Anamur, Gülnar and Mut were connected to Silif ke. In 1933, it was decided that Mersin province and İçel province were united. İçel became province and Mersin became the center of the province. In those years, Silifke were made a county connected to İçel province.

1. GİRİŞ

İçel ismi, günümüzde Mersin'in diğer adı gibi algılanmaktadır. Fakat "İçel" aslında Silifke merkezli, genel hatlarıyla Anamur, Gülnar ve Mut ilçelerinin kapsadığı alanı ifade etmektedir. Daha önceki yıllarda Mersin ile İçel birbirinden tamamen ayrı olup, farklı coğrafi alanları işaret etmektedir.

Önemli bir coğrafi konuma sahip olan ve tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan İçel (Silifke) M.Ö.300 yılında Suriye Krallığının kurucusu Selefkos Nikator tarafından kurulmuştur (Çıplak, 1968: 345). Mısır, Hitit, Babil, Asur, Roma, Arap, Bizans ve Selçuklu gibi imparatorluk, krallık ve devletler tarafından egemenlik kurulan şehir, en sonunda II. Mehmet'in vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa tarafından Karamanoğlu Mehmet Bey'in elinden alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (1926/1927 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi [TCDS]: 703).

Osmanlı Devleti sultanı II. Mehmet, Gedik Ahmet Paşa'yı 1472 yılında İçel'e göndermiş ve Gedik Ahmet Paşa, Silifke Kalesi'ni teslim almıştır. Karamanoğlu Kasım Bey, Uzun Hasan'ın ve Akdeniz'de bulunan Haçlı donanmasının yardımı ile Silifke'yi aynı yıl içinde geri almayı başarmıştır. 1473'te Otlukbeli Savaşı'nı kazanan ve barış antlaşması ile Uzun Hasan'ın saldırılarından emin olan II. Mehmet, Şehzade Mustafa ile Gedik Ahmet Paşa'yı İçel'in zaptıyla görevlendirdi. Gedik Ahmet Paşa, Larende'de Pir Ahmet'i yenerek daha önce elden çıkmış olan Ermenek ve Manyan kalelerini alıp İçel'in zapt edilmeyen son kalesi Silifke'yi kuşatmıştır. Kasım Bey'in Şubat 1483'te ölümünden sonra İçel toprakları kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Çelik, 2000: 451).

15.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar geçen sürede belli dönemler Kıbrıs, Konya ve Adana'ya bağlandığını gördüğümüz İçel sancağının merkezi genelde Silifke olmuştur (Darkot, 1933: 930). İçel, 15.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar geçen sürede sancak biçiminde örgütlenmiştir. 1811'de Konya vilayetine, 1831'de Adana vilayetine ve 1840'ta tekrar Konya vilayetine bağlanmıştır (Yalçın, 2004: 8-9). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1924 yılında İçel adıyla bağımsız bir vilayet haline getirilmiştir. Aynı şekilde vilayet olan Mersin ile 1933 yılında İçel ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel vilayeti teşkil edilmiştir. Bazı vilayetlerin kaldırılması ve bazılarının birleştirilmesi hakkında Dahiliye vekilliğince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinin 19.03.1933 tarihli toplantısında Büyük Meclise (TBMM) sunulması kararlaştırılan kanun layihası icap eden sebepleriyle Başvekil İsmet tarafından sunulmuştur. Bazı vilayetlerin kaldırılması ve bazı vilayetlerin birleştirilmesi hakkında 1/575 numaralı kanun tasarısı gerekli sebepleri aşağıdaki gibidir:

Madde 1: İçel vilayetinin merkezi bulunan Silifke 700 haneli bir kasabadır. Nüfusunun azlığı ve mevkiinin kabiliyetsizliği dolayısıyla iktisadi ve ticari sahalarda bir vilayet merkezi derecesine terakki ve inkişaf edememiştir. Vilayetin umumi nüfusu 91.032 yüzölçümü 9.445 kilometre murabbai ve umumi varidatı 302.655 liradır. Yakınında Taşucu İskelesi mevcut ise de iskenenin hiçbir ticari ehemmiyeti yoktur. İçel vilayeti ithalat ve ihracatını iç vilayetlerimizden bir kısmının ise iskelesi olan Mersin'den temin etmektedir. Gerek nüfusunun ve varidatının azlığı ve gerekse iktisadiyatının durgunluğu itibarıyla İçel vilayeti bir vilayet evsafını haiz değildir.

Madde 2: İki kazadan ibaret olan Mersin vilayetinin mesahası ve nüfusu pek az olduğundan bugünkü teşkilatıyla bir vilayet evsafını haiz bulunmamaktadır. Binaenaleyh ayrı ayrı sebeplerden birer vilayet evsafını haiz olmayan bu iki vilayetin birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel vilayetinin teşkili, İçel vilayetinin merkezi olan Silifke'nin kaza haline konulması (Zabit Ceridesi, 20.3.1933, s.174).

20.07.1933 tarihinde İçel ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere "İçel" vilayeti teşkil edilmiştir. İçel vilayeti merkezi olan Silifke; vilayet merkez kazası mülhakatını ihtiva eden "Silifke kazasının" merkezi haline konulması kabul edilmiştir. Bu haber 27.07.1933 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır. 1933 yılında yapılan düzenlemeye kadar Mersin vilayeti ile İçel birbirinden tamamen farklı olup, idari ve hukuki açıdan bir bağ bulunmayıp her iki vilayetin görevlileri, yöneticileri ayrı olmuştur. Silifke, Cumhuriyet'in başlarında İçel ilinin merkezi olarak bulunmakta idi. 20 Mayıs 1933 tarihinde çıkan 2197 sayılı kanunla İçel iliyle komşusu Mersin ili birleştirilip merkezi Mersin olan yeni İçel ili kurulunca Silifke bu yeni ile, ilçe merkezi şeklinde bağlanmıştır. 1933 yılında oluşturulan İçel vilayetinin adı aradan geçen altmış dokuz yıl sonra 20 Haziran 2002 tarihinde Mersin olarak değiştirilmiştir (Çelik, 2009: 202).

Bu çalışmada günümüzdeki Mersin ilinin daha önceki ismi olarak bilinen İçel ve Silifke ile civarındaki ilçeleri kapsayan İç-il (İçel) ele alınmıştır. Bu kapsamda Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi ve Salname gibi arşiv kaynaklarından faydalanılarak, burada İçel isme ve İçel'in hangi sınırları kapsadığına dair kısa bir malumat ve şehrin dünden bugüne yaşadığı idari değişikliklere değinilmiştir.

2. İÇ-İL Mİ? İÇEL Mİ?

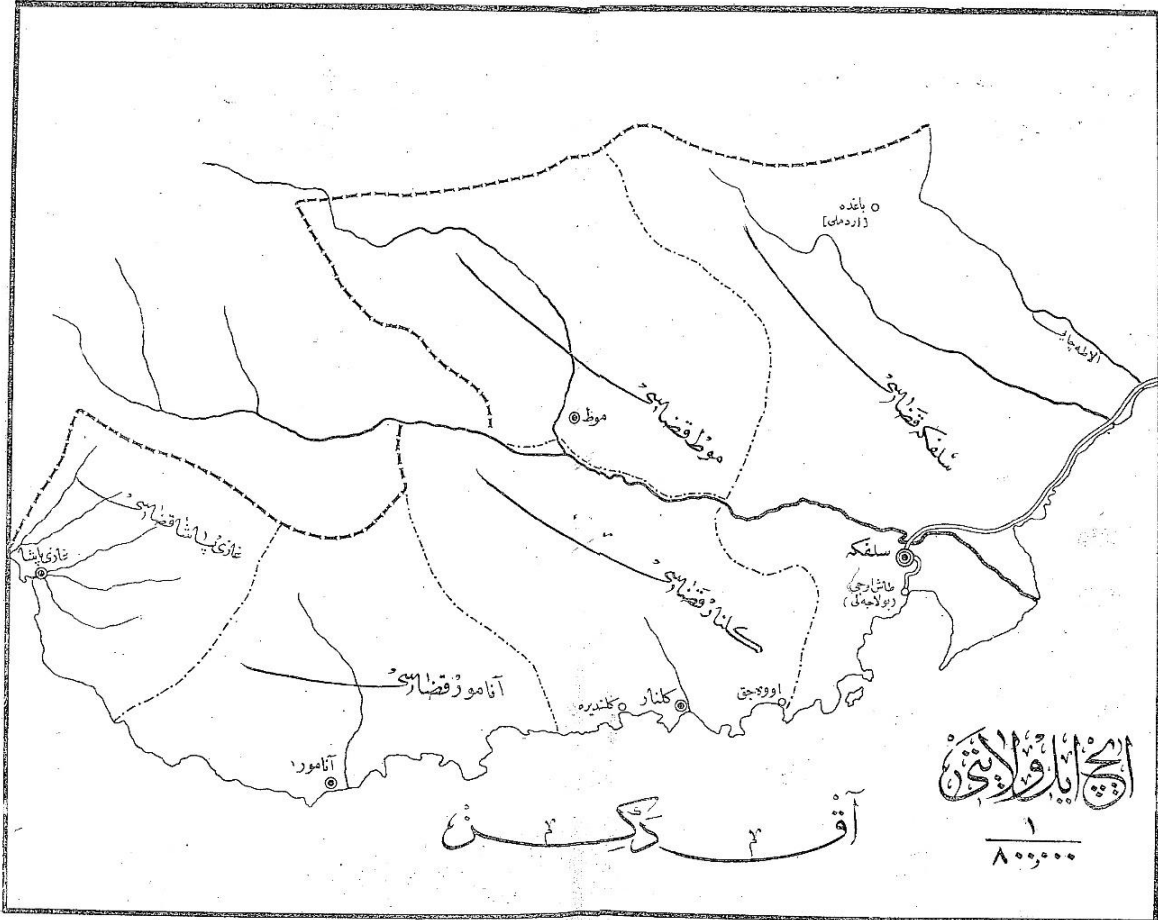
Günümüzde çoğu kişi İçel ismini hâlâ hatırlamaktadır. Ancak bu ismin hangi sınırları kapsadığı ve hangi bölgenin adı olarak kullandığını çoğu kişi tarafından bilinmemektedir. Osmanlı dönemindeki arşiv kaynakları incelendiği zaman günümüzdeki bilinen isimle İçel, kayıtlarda ايج ايل - ايج ايل (İç-il/İc-il) şeklinde yer geçmektedir (BOA, TT.d 118, s.427; BOA, NFS.d 3640, s.2; BOA, ML.VRD.TMT.d 10498, s.2; BOA, İ.DFE, 21/25; BCA, Fon Kodu:

30.11.1.0, Yer:1.4.12). Osmanlıca yazımlarda bazen “چ” (çe) harfi yerine “ج” (ce) harfi kullanılmış ve sancağın adı çoğunlukla “İç-il” şeklinde yazılmıştır. Arap ve Fars alfabesinden oluşan Osmanlıca'nın ortalama %95'ini Arap harfleri oluşturmaktadır. Osmanlıca metinlerde daha çok Farsçadan alınan pe (پ) harfi yerine Arapçadaki be (ب) ve Farsçadaki çe (چ) harfi yerine ise Arapçadaki ce (ج) harfi kullanılmıştır. Bundan dolayı İç-il yazımında daha ziyade İç-il yazımı mevcuttur.

Karaman topraklarının Osman Devleti tarafından fethedilmesinden önceki zamanlarda, Osmanlı-Karaman mücadelesinden bahseden bazı Osmanlı kaynakları İçel kalelerinin bulunduğu bu bölgeyi “Taş” ve “Taş-ili” olarak kaydetmişlerdir. Karamanoğulları hakkında ayrıntılı bilgi veren Şikari, İçel sancağı topraklarını Taş-ili olarak adlandırmaktadır. İbn Kemal, Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümüne yakın beylik toprakları üzerinde çocuklarının mücadelesini anlatırken başta Silifke olmak üzere İçel kalelerinin “Taş” içinde olduğunu belirtir ve İçel ile “Taş” ve “Taş-ili”ni aynı anlamda kullanır. Buradaki Taş-İl, "dış ve taşra" anlamlarından daha çok coğrafyanın taşlık olduğunu ifade etmektedir (Çelik,2000: 450).

Adana Vilayet Salnamesinde sancağa “İç-il” isminin verilmesine dair bir bilgi yer almaktadır. Bu kayda göre, Selçukluların başkenti olan Konya tarafından bakılınca sancağın dağ içinde görülmesinden dolayı “İç-il” ismi verilmiştir (H.1308/M.1890 Yılı Adana Vilayet Salnamesi [AVS]: 106). Sancağın ismi daha sonraları İçel olarak söylenegelmiştir.

Zaman içerisinde birçok anlam kazanan “il” kelimesi başlangıçta “barış, dostluk” ve daha sonra “boylar birliği” anlamlarına geldiği ileri sürülmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati't-Türk adlı eserinde, “İki beg birle il boldı (İki bey arasında barış oldu)”, “il bolgalı igendi (barışı reddetmişti)” gibi ifadeler geçmektedir. Bu durumda “il” kelimesinin daha önceleri “barış” anlamında kullanıldığını göstermektedir (Şahin, 2016: 635). İl kelimesi aynı zamanda “yad”, “yabancı” anlamından da olup ancak bir ailenin kendi dışındaki halka karşı görüşü ile ilgili olarak meydana gelen anlamıdır (İnan, 1956: 186-187). Türkçe bir kelime olan “İl”, memleket, yöre, halk, ülke ve devlet anlamlarında da kullanılan bir terim olmakla birlikte, kaynaklarda ve lehçelerde ses birimi değişikliğiyle beraber “el” şeklinde geçmektedir (Şahin, 2016: 635). Bundan dolayı örneğin daha önceleri kullanılan İlbeyli yerine Elbeyli, İçil yerine İçel vb. isimler değişikliğe uğramıştır.

Şekil 1. İçil Vilayeti Haritası (1925/1926 Yılı AVS: 510)

3. İÇEL (SİLİFKE) TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

İçel sancağı, Adana vilayetinin güneybatısında olup, Anadolu kıtasının güney sahilinde kuzeyden Bulgar (Bolkar) Dağı, güneyden Akdeniz sahili, doğudan Mersin Körfezi ve Mersin sancağı, batıdan Antalya Körfezi ile çevirili olup, kuzeyden güneye doğru uzanmış Anamur Burnu'nu kapsar. Toros dağ silsilesi, Konya vilayetiyle Adana arasında İçel sancağı dâhilinde güney doğuya doğru birbirine paralel birkaç kola ayrılır. İçel, başlıca bu kolların arasında Göksu Vadisi denilen vadiden ibarettir (H.1312/M.1894 Yılı AVS: 56-58).

MÖ. 7.yüzyılda Yunan koloniciler tarafından kurulan ve şehrin temelini oluşturan Holmi kenti bugünkü Taşucu'nun bulunduğu yerde kurulmuştur. Kent, sık sık korsanların baskınına uğramasından ve halkın yağmalanmasından dolayı fazla bir gelişme gösterememiş ve gittikçe zayıflayan bu şehir belirli bir süre sonra çökmüştür (Uçar, 2019: 15). Makedonyalı Büyük İskender'in komutanlarından ve Suriye krallığının kurucusu olan Selefkos Nikator (MÖ. 312-381) Silifke'nin bulunduğu konumun önemini anlamış ve M.Ö. 300 yılında Holmi ahalisini buraya yerleştirerek Silifke şehrini kurmuştur. Selefkos isminden dolayı şehre "Selevkia" denilmiştir (Çıplak: 1968: 345). Mezopotamya sınırındaki yerleşim yerlerinde Silifke ile aynı isimde yerlerin bulunmasından dolayı bu yerleri birbirinden ayırmak için şehre "Dağlık Silifke" adı verilmiştir. Bazı kaynaklarda "Göksu Üzerindeki Silifke" olarak da geçmektedir. Osmanlı döneminde şehrin "Taşlık Silifke" olarak anıldığı da görülmektedir (Çelik, 2009: 200). Silifke'nin adı kaynaklarda genellikle *Seleuceia*, *Selefke*, *Salukiye*, *Selevkia* ve *Silifke* şeklinde geçmektedir (Uçar, 2019: 15).

Birçok tarihi devirler geçiren Silifke'de Mısır, Hitit, Babil, Asur, Roma, Arap, Bizans ve Selçuklu gibi imparatorluk, krallık ve devletler tarafından egemenlik kurulmuştur. Şehir en sonunda Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa tarafından Karaman beylerinden Mehmet Bey'in elinden alınarak Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir (1926/1927 Yılı TCDS: 703).

1472 yılında Fatih Sultan Mehmet dönemi vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa'nın Karamanoğullarından Silifke'yi alması üzerine şehir artık Osmanlı idaresine geçmiştir. (Darkot, 1993: 930). Bunun neticesinde Silifke ve çevre yerleşim merkezleri İç-il (İçel) adıyla sancak olarak teşkilatlandırılmış ve Karaman vilayetine bağlanmıştır. Sancak merkezi Silifke olduğundan sancağın adı arşiv belgelerinde genellikle İç-il (İçel) olarak geçmekle beraber çoğu zaman "liva-ı İç-il nam-ı diğer Silifke" şeklinde bazen de "liva-ı Silifke" ve "sancak-ı Silifke" olarak geçmektedir (Çelik, 2009: 201).

19.yüzyıla gelinceye kadar belli dönemlerde Kıbrıs'a, Konya'ya ve Adana'ya bağlanan İçel sancağının merkezi genellikle Silifke olmuştur (Çelik, 2009: 201). İçel sancağı 1811 yılında Konya vilayetine, 1831 yılında Adana vilayetine ve 1840 yılında yeniden Konya vilayetine bağlanmıştır. Bu tarihlerden 1869/1870 yılı sonuna kadar sancağın merkezi Ermenek'tir. 1869 yılının son dönemlerinden itibaren Konya vilayetinden ayrılan İçel sancağı, yeni oluşturulan Adana vilayetine bağlanmıştır. 1871-1872 yılları içinde sancağın merkezi Silifke olmuştur (Yalçın, 2004: 8-9).

Sancak merkezi olan Silifke kazası Bolacalı, Yağda ve Ayaş nahiyelerinden meydana gelmektedir. Silifke kazasının merkezi olan Silifke kasabası bir takım eski eserler içinde ve Göksu Nehri'nin sağ tarafında bulunmaktadır (H.1312/M.1894 Yılı AVS: 56-58). Silifke kasabasının önünde Ermenek ve Mut'tan gelen Göksu Nehri, Silifke'ye üç saat uzaklıkta bir yerde denize dökülür. Bu nehrin üzerinde kasabanın doğusunda yedi gözlü bir köprü vardır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 103). Kasabanın sağ tarafında, yüksek dağ tepesinde eski eserlerden büyük bir kale harabesi ve kasaba içinde kesme kayadan yapılmış taş kemerli, "Tekfur Ambarı" olarak bilinen bir su sarnıcı olup bu sarnıcın içine dolanma merdivenle inilir. Kasabanın içinde ve civarında sanatl bina harabeleri, su yolları, mermer direkler rengârenk mermer taşlarla süslü döşemeler görülür ki kasabanın eski büyüklüğünü ve kalkınmışlığını gösterir birer tarihi örnektir (H.1312/M.1894 Yılı AVS: 59). 1879 yılında Silifke kasabası, 5 mahalle ve 400 hane, 200 dükkân, 2 han, 1 hamam, 2 cami, 4 mescit, 1 rüştiye mektebi, 2 kilise ve 5 sıbyan mektebinden ibarettir. Kasabada Tevekkül Sultan ve Mukaddem Dede adlarında büyük evlialardan iki zatın kabirleri bulunmaktadır. Demirci, tüfekçi, kunduracı, yemenici, saraç, debbağ, çizmeci ve buna benzer esnaf vardır. Bunların yapmış oldukları ürünler kasaba içinde ve civar kazalarda kullanılır (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 180, 182).

1894 yılında sancak merkezi olan Silifke kazası 26.497 nüfusa sahip olup bunun 25.000'i Müslüman, 992 gayrimüslimdir (H.1312/M.1894 Yılı AVS: 61)¹. 1902 yılında İçel sancak merkezi olan Silifke'de 8 mahalle, 84 köy, 398 dükkân ve mağaza, 3 han, 1 hamam, 76 değirmen, 10 çiftlik, 35 cami ve mescit, 57 mektep, 17 medrese, 7 kilise ve manastır, 1 kışla, 41 çeşme bulunduğu gibi ekili ve ekili olmayan 326.978 dönüm arazi bulunmaktadır (H.1320/M.1902 Yılı AVS: 201).

Kaza ahalisinin başlıca geçim kaynağı ziraattır. Ziraat mevsimi Eylül'den Aralık'a kadar olduğu gibi Nisan sonlarında hasat yapılır. Silifke kazasının arazisi geniş ve her türlü mahsulatı yetiştirmeye elverişlidir. Başlıca mahsulatı buğday, arpa, tütün, fasulye, pamuk, susam, karpuz, kavun, nohut, mercimek ve löbiyedir. Bu mahsulatlar kasaba içinde tüketilir ve bazen gemiler vasıtasıyla Beyrut, Kıbrıs ve diğer yerlere gönderilir. Silifke'nin nahiyelerinden Bolacalı nahiyesinin müdürlük merkezi Taşucu İskelesi olup ahalisinin bazıları ovada ve bazıları dağlık yerlerde ikamet eder. Davar, koyunculuk, ziraat ve çiftçilikle geçimlerini sağlarlar. Nahiye ahalisinden tüccar ve esnaf takımıyla başka yerden gelen tüccar deniz kenarındaki iskelede ikamet eder. Yağda ve

¹ Silifke nüfusuna dair detaylı bilgi için bkz. Sefa Alp, *Nüfus Defterlerinde Silifke (1830-1840)*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2020.

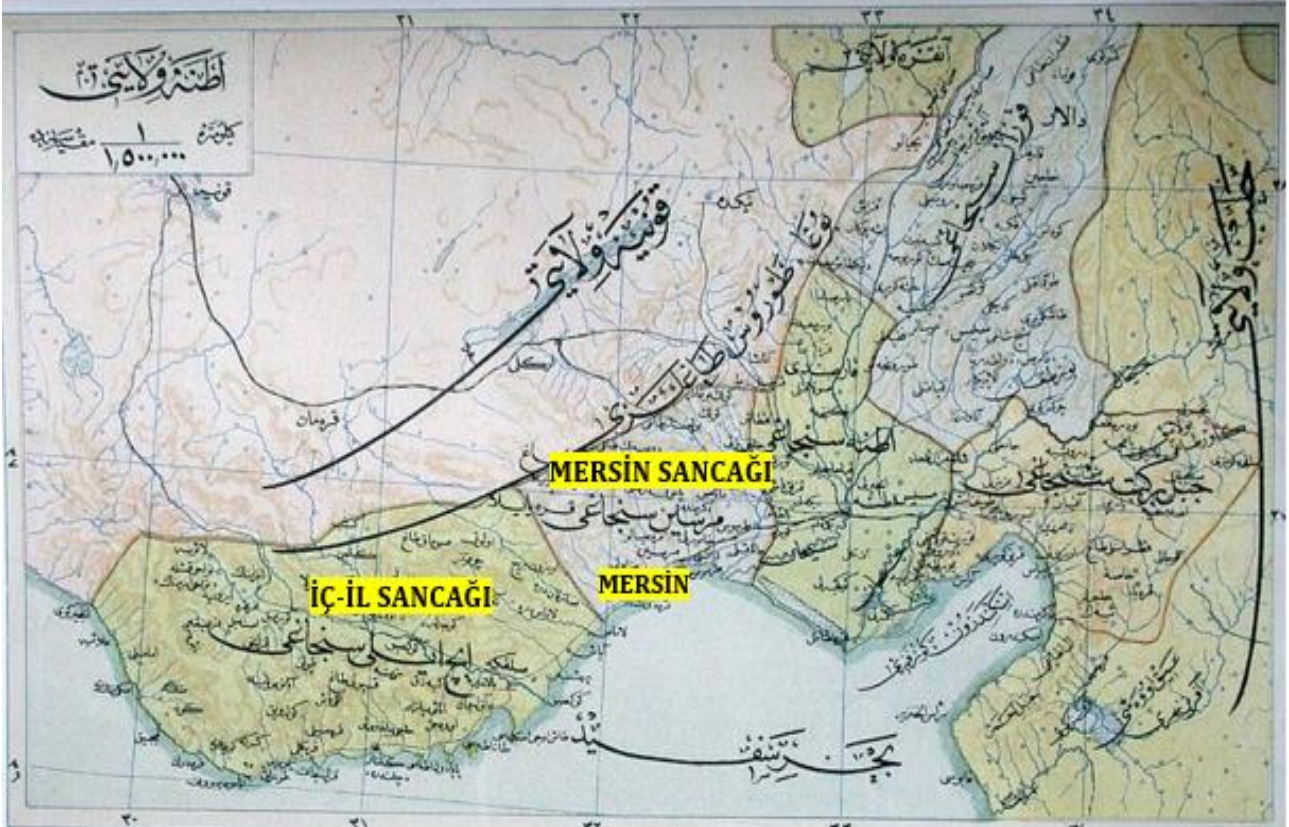
Ayaş nahiyeleri dağlık ve ormanlık olduğundan ahalisi geçimlerini mümkün mertebe ziraat, çoğunluğu da davar ve koyunculukla sağlar. Bu iki nahiyede pek çok tarihi eser vardır. Uzak yerlerden vaktiyle su getirilen kemerler olup özellikle Ayaş isimli ve iki üç saat kadar uzaklıktaki yerde, deniz kenarında harap olmuş nice kilise, bina ve kale harabeleri olduğu gibi karaya bir kurşun menziline deniz içinde bazı yerleri harap görünen başka bir kale de vardır. Nahiyelerde kilim, çul ve çuval dokunur ve imal edilir. Bu nahiyelerin ahalisinin meskûn oldukları yerlerin dışında palamut, çam ve sair ağaçlarla dolu ormanlık olup çoğu yerlerde pek çok yabancı zeytin ağacı vardır (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 179-182).

4. İÇEL SANCAĞININ SINIRLARI

1500'lerden günümüze kadar geçen sürede İçel sancağının sınırlarına baktığımızda uzun yıllar boyunca çok fazla bir değişiklik olmadan aynı coğrafi alanı işaret ettiği görülür. İçel'in farklı coğrafi sınırları tanımlaması 1933 yılında İçel ve Mersin vilayetlerinin birleştirilmesiyle olmuştur. Bundan önceki zamanlarda İçel ve Mersin idari, siyasi, hukuki vb. alanlarda birbirinden tamamen ayrı iki sancak/vilayet şeklindedir.

1500'lü yıllarda İçel sancağı genel itibariyle Ermenek, Silifke, Anamur, Gülnar, Mut, Selendi/Selenti, Sinanlı ve Karataş kazalarından müteşekkildir (Çelik, 1994: 39). 1830'lu yıllarda Konya vilayetine bağlı bulunan İçel sancağının 13 kazası vardır. Bu kazalar; Ermenek, Nevahi, Zeyne, Sinanlı, Evkaf, Karataş, Cebel, Silifke, Gülnar, Anamur, Selenti, Mut ve Sarıkavak'tır (BOA, NFS.d 3863, s.5). 1840'lı yıllarda İçel sancağına bağlı olan Evkaf ve Cebel kazaları Silifke'nin birer bölgesi durumundadır (Alp, 2020: 19).

1882 yılında Adana vilayetinin en batısında yer alan İçel sancağı, sancak merkezi olan Silifke kazasıyla Ermenek, Gülnar, Mut ve Anamur kazalarından oluşmaktadır. Kuzey ve batı taraflarında Konya vilayetine bağlı Karaman, Alaiye, Ereğli ve Niğde kazaları, doğu tarafında Mersin kazası, güney tarafında Akdeniz sahili bulunmaktadır (H.1299/M.1882 Yılı AVS: 66). 1500 yılından 1900'lü yıllara gelindiği zaman sancak genel itibariyle yine aynı kazalardan meydana gelmektedir. Ancak daha sonraları Konya'ya bağlanan Ermenek ve Antalya'ya bağlanan Selendi² kazaları dışarıda tutulursa İçel sancağının sınırları dünden bugüne genel hatlarıyla aynı kalmıştır.

Sekil 2. 1907 Yılı Adana Vilayeti Haritası (https://www.wikiwand.com/tr/Adana_Vilayeti)

² Kazanın ismi günümüzde Gazipaşa'dır.

5. SONUÇ

Arşiv kaynaklarında “İç-il” olarak kayıtlı olan sancağın dünden bugüne idari yapısında önemli değişiklikler olmuştur. İlk zamanlar 13 kazaya sahip olan sancağın 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında kaza sayısı dörde düşmüştür. Bu kazaların bir kısmı farklı bir vilayete bağlanırken kaza statüsünde olanlar nahiyeye ve hatta zamanla köy statüsü olarak kayıtlarda yer almıştır. Örneğin Ermenek Konya’ya, Selendi Antalya’ya bağlanmışken, Sarıkavak kazası zamanla Mut’un bir nahiyesi durumuna gelmiştir. Ayrıca aşiret olarak kayıtlı olan Keşli ve Bolacalı gibi aşiret isimleri bahsi geçen yıllarda birer köy olarak görülmektedir. Bu durumda konar-göçer Yörüklerin zamanla tam anlamıyla olmasa da yerleşik düzene geçip köy statüsü kazandıklarını göstermektedir. İçel sancağının sınırlarının ise çok fazla değişmediği bazı istisnalar dışında genel olarak 15.yüzyıldan 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar aynı şekilde kaldığı görülmektedir. 1924 yılında yapılan düzenleme ile uzun yıllardır İç-il (İçel) sancağı olarak kayıtlarda yer alan Silifke vilayet konumuna gelmiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve 1933 vilayet konumundan ilçe konumuna düşürülmüştür. Bu dönemde İçel (Silifke) ile Mersin birleştirilip merkezi Mersin olmak üzere “İçel Vilayeti” teşekkül etmiştir. Bundan sonra İçel vilayet merkezinin Mersin olmasından dolayı uzun yıllar ta ki 2002 yılına kadar İçel aynı zamanda Mersin olarak bilinmiştir. Daha sonraki yıllarda İçel denildiği zaman büyük bir kesim bu ismin Mersin’i ifade ettiğini sanmaktadır. Ancak tarihi verilere bakıldığından aslında bu isim Silifke, Gülnar, Anamur, Mut ve Ermenek merkezli kazaları kapsayan bir sancağa ve bu sancağın merkezi olan Silifke’yi ifade etmektedir.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adana Vilayet Salnameleri: H.1289/M.1872;
Adana Vilayet Salnameleri: H.1296/M.1879;
Adana Vilayet Salnameleri: H.1299/M.1882;
Adana Vilayet Salnameleri: H.1308/M.1890;
Adana Vilayet Salnameleri: H.1312/M.1894;
Adana Vilayet Salnameleri: H.1320/M.1902.
- Alp, S. (2020). *Nüfus Defterlerinde Silifke (1830-1840)*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer:1.4.12
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Defter-i Hakani (İ.DFE): 21/25
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliye Nezareti Varidat Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d) Numara: 10498.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d) Numara: 3640; 3863.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri (TT.d) Numara: 118.
- Çelik, Ş. (1994). *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı. Doktora Tezi. İstanbul.
- Çelik, Ş. (2000). “İçel”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, (C.21), 450-455.
- Çelik, Ş. (2009). “Silifke”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, (C.37), 200-202.
- Çıplak, M.N. (1968). *İçel Tarihi (Tarihi, Turistik Zenginlikleriyle)*, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Darkot, B. (1993). “İçel”. *İslam Ansiklopedisi*. MEB Yayınları, (C.5/2), 930.
- https://www.wikiwand.com/tr/Adana_Vilayeti
- İnan, A. (1956). “Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (C.4), 179-195.
- Resmî Gazete, 27.07.1933: Kanun No 2197
- Şahin, İ.n (2016). “İl”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, (C.1), 635-636.
- TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, C.15, Sıra No:174, Tarih: 20.03.1933.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri (Yıl); 1925/1926
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri; 1926/1927
- Uçar, A. (2019), *Temettuat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Silifke*, İstanbul: İstanbul Silifke Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kültür Yayınları.
- Yalçın, A. (2004). *Geç Devir Osmanlı Silifke’si (1860-1904)*. Silifke: Taşucu Belediyesi Yayınları.
- Zabıt Ceridesi, 20.3.1933: 174

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

İç-İl (İçel)'İN İdari Durumu

Koray Gidirislioglu

Mersin Üniversitesi, Silifke Uygulamalı Teknoloji Yüksekokulu, Mersin, Türkiye, kgidirislioglu@mersin.edu.tr

Kaynak Göster: Gidirislioglu, K. (2021). İç-İl (İçel)'İN İdari Durumu. İçel Dergisi, 1(1), 07-12

Anahtar Kelimeler

İçel
Silifke
Mersin
İdari durum

Araştırma Makalesi

Geliş: 11.09.2021
Kabul: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

19.yüzyıla kadar geçen süreçte belli dönemlerde Kıbrıs'a, Konya'ya ve Adana'ya bağlandığını gördüğümüz sancağın merkezi genellikle Silifke olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından Çukurova'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle İçel sancağı Adana'dan ayrılarak tek başına bağımsız bir sancak haline gelmiş, yeni oluşturulan İçel sancağının merkezi ise Silifke olmuştur. 1924 yılında sancak kuruluşlarının tamamen kaldırılması ile vilayet deyimini kullanılmaya başlanmış, İçel sancağı da İçel vilayetine dönüşmüştür. Sancağının merkezi Silifke olmuş, Mut, Gülnar ve Anamur ise Silifke'ye bağlanmıştır. 1933 yılında ise çeşitli sebeplerle Mersin vilayetiyle İçel vilayetinin birleştirilmesine karar verilmiş, Mersin merkez olmak üzere İçel vilayeti kurulmuştur. Silifke ise İçel vilayetine bağlı bir ilçe konumuna düşürülmüştür. 1830'lu ve 1840'lı yıllarda İçel sancağının idari yapısını incelediğimizde herhangi bir kazaya bağlı olan köyler zaman zaman başka bir kazaya bağlanabilmiş, bazen de kazaların statüsü değişerek kazalar nahiye durumuna düşebilmiştir. Ayrıca aşiret veya cemaat olup konar-göçer bir yaşam süren ahalinin daha sonraları aşiret/cemaat isimlerinin köy ismi olarak kayıtlarda yer aldıkları görülmüştür.

Governing Structure of İçel

Keywords

İçel
Silifke
Mersin
Governing Structure

Research Article

Received: 11.09.2021
Accepted: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

Center of Flag which was connected to Cyprus, Konya, Adana until the 19. century was generally Silifke. İçel became a independent flag after Çukurova was occupied by French and new center of İçel became Silifke. As flag establishments were completely abrogated in 1924, province was used and İçel flag turned into İçel province. Center of flag became Silifke and Anamur, Gülnar and Mut were connected to Silif ke. In 1933, it was decided that Mersin province and İçel province were united. İçel became province and Mersin became the center of the province.In 1933, Silifke were made a county connected to İçel province. When we examine the governing structure of İçel, we can see that any villages connected to a township were connected to another township and sometimes statue of townships changed. They turned into a sub-strict. Also We can see that communities who lived as tribe/congregation take part as a village statue in the records.

1. GİRİŞ

Silifke, 1472 yılında Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden olan Gedik Ahmet Paşa tarafından Karaman Beylerinden Mehmet Bey'in elinden alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Darkot, 1993: 930). Osmanlı idaresine geçen Silifke ve çevre yerleşim merkezleri İç-il adıyla sancak olarak teşkilatlandırılıp Karaman Eyaletine bağlanmıştır (Çelik, 2009: 201). Osmanlı Devleti İç-il (İçel)¹ bölgesinde tam olarak 1483'te hâkimiyet sağlayabilmiş, Silifke ise 1487 yılından itibaren Karaman eyaletine bağlı İçel sancağının merkezi olmuştur (Tekindağ, 1993: 647). Bu tarihten 19.yüzyıla kadar geçen süreçte belli dönemlerde Kıbrıs'a, Konya'ya ve Adana'ya bağlanan İçel sancağının merkezi genelde Silifke'dir (Çelik, 2009: 201). 19.yüzyılın başlarında yeniden sancak biçiminde örgütlendiğini gördüğümüz İçel'in sancak merkezi bu sefer Ermenek olmuştur. İçel sancağı 1811 yılında Konya, 1831'de Adana ve 1840'ta tekrar Konya vilayetine bağlanmıştır. Silifke bu tarihlerden 1869/1870 yılı sonuna kadar Ermenek merkezli İçel sancağına bağlı bir kaza olma durumunu sürdürmüştür. 1871-1872 yılları içinde sancağın merkezi Ermenek'ten Silifke'ye aktarılmıştır (Yalçın, 2004: 8-9).

1830'lu yıllarda Konya vilayetine bağlı İçel sancağının 13 kazası bulunmaktadır. (BOA, NFS.d 3863: 5). 1840'lı yıllarda ise İçel sancağına bağlı olan Evkaf ve Cebel kazaları Silifke'nin birer bölgesi durumuna gelmesi sancağa bağlı kaza sayısında bir düşüş olmasına neden olmuştur (Alp, 2020: 19). 1830-1845 yılları arasındaki nüfus ve temettuat defterleri incelendiğinde sancaktaki bazı köy, aşiret ve cemaatlerin günümüze gelindiğinde bir kısmının isimlerinin değiştiği ayrıca kazalardan birine bağlı olan köylerin zamanla diğer bir kazaya bağlanabildiği görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kazaların statüsü zamanla değişebildiği gibi kaza olan birimler de zamanla nahiye statüsüne düşebilecektir. Ayrıca aşiret veya cemaat olup konar-göçer bir yaşam süren ahalinin aşiret/cemaat isimlerinin zamanla köy ismi olarak kayıtlarda yer aldıkları da görülmüştür.

1878 yılında İçel sancağında bulunan 6 kaza ve buralara bağlı 4 nahiye vardır. Bu yıl köy sayısı 223 olarak kaydedilmiştir (H.1295/M.1878 Yılı ODS [Osmanlı Devlet Salnamesi]: 400). 1889-1892 yıllarında Silifke'de 36, Ermenek'te 63, Mut'ta 74, Gülnar'da 52 ve Anamur'da 96 köy bulunmaktadır. Bu yıllarda İçel sancağı Ermenek, Mut, Gülnar, Anamur ve sancak merkezi Silifke kazaları ile 6 nahiye ve 321 köyden meydana gelmektedir. Silifke sancak merkezi olarak geçmektedir. (H.1306/M.1889 Yılı ODS: 587-589; H.1309/M.1892 Yılı ODS: 609-611). 1897-1901 yılında İçel sancağındaki kaza sayısı 4, nahiye sayısı 6 ve köy sayısı 277'dir. Bu yıl İçel sancağının köy sayısında değişiklikler olmuştur (H.1315/M.1897 Yılı ODS: 443; H.1319/M.1901 Yılı ODS: 598-599). 1904 yılında sancaktaki toplam köy sayısı 254'e düşmüştür (H.1322/M.1904 Yılı ODS: 684-685).

Çukurova'nın I. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa tarafından işgal edilmesiyle İçel sancağının Adana'dan ayrılarak bağımsız bir sancak haline geldiği görülmektedir. Yeni oluşturulan İçel sancağının merkezi Silifke olmuş, Mut, Gülnar ve Anamur ise Silifke'ye bağlanmıştır (Temiz, 2016: 280). Ermenek kazasının 1919 yılında İçel sancağından ayrılarak Konya vilayetine bağlanmasıyla da İçel sancağına bağlı kaza ve köy sayısında azalmalar meydana gelmiştir. 1924 yılında sancak kuruluşlarının kaldırılmasıyla beraber valilik ifadesi kullanılmaya başlandığını İçel sancağının da İçel vilayeti haline dönüştüğü görülmektedir. Ancak İçel yani Silifke bu özelliğini fazla koruyamamış ve belirli nedenlerden dolayı 1933 yılında vilayet statüsünden kaza konumuna düşürülmüştür. 20 Mayıs 1933 tarihinde 2197 sayılı kanunla İçel ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel vilayeti teşkil edilmiştir (Resmî Gazete, 27 Mayıs 1933: 2510).

Başbakanlık Osmanlı/Cumhuriyet arşivleri ve özellikle salnamelerden faydalanılarak hazırlanan çalışmamız Osmanlı Devleti'nde bir sancak kuruluşu olan İçel'in idari yapısını ve zaman içerisinde gerçekleşen değişiklikleri ortaya koymayı amaçlamıştır.

2. İÇEL (SİLİFKE) SANCAĞININ/VİLAYETİNİN İDARİ DURUMU

1830'lu yıllarda Konya vilayetine bağlı İçel sancağının 13 kazası bulunmaktadır. Bu kazalar; Ermenek, Nevahi, Zeyne, Sinanlı, Evkaf, Karataş, Cebel, Silifke, Gülnar, Anamur, Selenti, Mut ve Sarıkavak'tır (BOA, NFS.d 3863: 5). 1840'lı yıllarda ise İçel sancağına bağlı olan Evkaf ve Cebel kazaları Silifke'nin birer bölgesi durumundadır (Alp, 2020: 19). Bu durumda sancağa tabi olan kaza sayısında bir düşüşe neden olmuştur. Nüfus ve temettuat defterleri incelendiği zaman sancaktaki bazı köy, aşiret ve cemaatlerin günümüze geldiğinde isimlerinin değiştiği ve aynı zamanda 1830'lu ve 1840'lı yıllarda yukarıda bahsi geçen kazalardan birisine bağlı olan köylerin daha sonraki yıllarda başka bir kazaya bağlandığı görülmektedir. Kazaların da statüsü değişmiş ve kazadan nahiye durumuna düşmüşlerdir. Ayrıca aşiret veya cemaat ismi altına kaydedilen ahalinin daha sonraki yıllarda aşiret ve cemaatlerinin bir köy ismi olarak kayıtlarda yer aldığı görülür. Örneğin 1830-1838 yıllarında Mut kazasına bağlı olan köy sayısı 22'dir (BOA, NFS.d 3640: 63-66; NFS.d 3648: 162-163; NFS.d 3669; NFS.d 3670). Bu köylerin yanı sıra kazada 4 tane de Yörük cemaati bulunmaktadır (BOA, NFS.d 3650: 68-90). 1840'lı yıllarda ise kazada bulunan Yapıntı, Ozan köylerinin Kocac cemaati/köyü içinde ve Mutviranı köyünün de Karadiken köyü içindeki nüfusa dahil edildikleri görülmektedir (BOA, NFS.d 3671). Bu da bahsi geçen yıllarda kazaya tabi olan köy sayısının azalmasına doğal olarak da sancağın toplam köy sayısında bir düşüşe neden olmuştur. Bunun dışında Mut kazasındaki 4 cemaatin 1840 yılı nüfus defteri ile 1845 yılındaki temettuat defterinde bir köy olarak

¹ Bundan sonraki kısımlarda İç-il yerine İçel ifadesi kullanılacaktır.

kaydedildikleri görülür (BOA, NFS.d 3671; BOA, ML.VRD.TMT.d 10498). Bu da bahsi geçen yıllarda bu cemaatlerin tamamen olmasa da yerleşik düzene geçip köy statüsü kazandıklarının bir göstergesidir.

1872 yılında İçel sancağının merkezi olan Silifke'nin Cebel, Keşli, Bolacalı ve Merkez olmak üzere 4 nahiye ve 38 köyden oluştuğu kayıtlıdır (H.1289/M.1872 Yılı Adana Vilayet Salmamesi [AVS]: 102).

1889/1890 yıllarında sancak merkezi olan Silifke'nin Yağda, Ayaş ve Bolacalı adında üç nahiyesi ve bu nahiyelerden Yağda'nın 17, Ayaş'ın 13 ve Bolacalı'nın 6 köyü olmak üzere Silifke'ye toplamda bağlı olan 36 köy bulunmaktadır (1306/1889 Yılı ODS: 587). Ermenek, Nevahi nahiyesinden ve 63 köyden oluşmaktadır. Mut'a tabi nahiye belirtilmemiş ve sadece 74 köyünün olduğu kaydedilmiştir. Gülnar, Anaypazarı nahiyesi ve 52 köyden, Anamur ise Selenti nahiyesi ile 96 köyden müteşekkildir (1306/1889 Yılı ODS: 587-589). Bu yıl İçel sancağı 4 kaza, 6 nahiye ve 321 köyden oluşmaktadır. 1892 yılında sancaktaki kaza, köy ve nahiye sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır (H.1309/M.1892 Yılı ODS: 609-611).

1897 yılına gelindiği zaman kaza ve kazaya bağlı nahiyelerin aynı ancak köy sayılarında değişiklik olduğu görülmektedir. Silifke ve Gülnar'daki köy sayısı aynı iken Ermenek'te köy sayısı 47'ye, Mut'ta 65'e ve Anamur'da 77'ye düşmüştür. (H.1315/M.1897 Yılı ODS: 443). 1901 yılında İçel sancağındaki kaza, nahiye ve köy sayıları aynı olup, sancağın toplam köy sayısı 277'dir (H.1319/M.1901 Yılı ODS: 598-599). 1904 yılında Gülnar'daki köy sayısı 29'a düşmüş olup, diğer kazalardaki köy sayısı 1901 yılındaki ile aynıdır. 1906 yılında sancaktaki toplam köy sayısı 254'e düşmüştür (H.1322/M.1904 Yılı ODS: 684-685; H.1324/M.1906 Yılı ODS: 820-821).

Ermenek kazasının 1919 yılında İçel sancağından ayrılıp Konya'ya bağlanması üzerine İçel sancağının sancak merkezi olan Silifke ile Mut, Gülnar ve Anamur olmak üzere dört kazası kalmıştır. Sancağın toplam köy sayısı Ermenek'in sancaktan ayrılması üzerine 204'e düşmüştür (R.1326/M.1910 Yılı ODS: 532-533). Bir süre sonra sancağa tabi olan kazalardaki köylerin sayılarında değişikliklerin olduğu görülmektedir. 1926/1927 yılında İçel kaza merkezi olan Silifke'nin Yağda, Ayaş ve Taşucu isminde üç nahiyesi ve 103 köyü, Mut kazasının Sarıkavak nahiyesi ile 70 köyü, Gülnar kazasının Gilindire ve Ovacık nahiyeleri ile 50 köyü ve Anamur kazasının 52 köyü bulunmaktadır (1926/1927 Yılı TCDS: 702).

1927/1928 yılında Silifke'nin nahiye ve köy sayısında bir değişiklik olmamıştır. Mut kazasının nahiyesi aynı iken köy sayısı bu yıllarda 53'e düşmüştür. Gülnar kazasının nahiyeleri yine aynı olup bu yıllarda köy sayısı 49'e düşmüştür. İçel vilayet merkezi ile buraya bağlı olan yerlerde toplam 276 köy bulunmaktadır (1927/1928 Yılı TCDS: 694). 1928/1929 yılında Silifke kazası merkezinin Taşucu, Yağda ve Ayaş nahiyeleri ile 107 köy, Gülnar kazasının Ovacık ve Gilindire nahiyeleri ile 50 köyü, Mut kazasının Sarıkavak nahiyesi ile 54 köyü ve Anamur kazasının 76 köyü vardır (1928/1929 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı [TCDY]: 346)

İçel ve Mersin bölgesindeki idari yapılanmada 1933 yılına kadar Osmanlı son dönemindeki düzenini koruduğunu görmekteyiz. 20 Mayıs 1933 tarihinde 2197 sayılı kanun ile İçel ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere "İçel" vilayeti teşkil edilmiştir. İçel vilayeti merkezi olan Silifke; vilayet merkez kazası mülhakatını ihtiva eden "Silifke kazasının" merkezi haline konulması kabul edilmiştir. Bu haber 27 Mayıs 1933 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 27 Mayıs 1933: 2510).

3. 1928 YILINDA SİLİFKE'DEKİ NAHİYELER VE KÖYLERİ

Silifke Merkez Nahiyesi; İmamalı, Ortaviran, Evkafçiftlik, Ovacık, İdemli, Bayındır, Bağçedere, Bağçe, Bozkır, Boynuinceli, Persenti, Tekfur, Tekfurkoyuncu, Çavuşbucağı, Çatak, Çiftlik, Cılbayır, Çeltikçi, Harkarası, Demircili, Reçpli, Senir, Sabak, Sökün, Sultanibozkır, Seydili, Savaşçı, Tozara, Kargıcak, Kabasakal, Atikmahallesi, Karaböcülü, Karahacılı, Karadedeli, Karakaya, Kızılisalı, Kavak, Kıca, Keban, Keşlitürkmenli, Gülümpeşe, Kepez, Kürtler, Gündüzler, Nasrullah, Nuri (Nuru) ve Yenisu isimli 47 köyden meydana gelmektedir.

Ayaş Nahiyesi; Ayaş, Oluk, Türkmenuşağı, Türkmenli, Canbazlı, Hacıömerli, Hasanaliler, Hüseyinler, Sömek, Şahmurlu, Sarıaydın, Tırtar, Küre, Mağara, Karaahmetli, Kızılgeçit, Viran ve Yeğenli isimli 18 köyden meydana gelmektedir.

Taşucu Nahiyesi; İmamuşağı, İmambekirli, Işıklı, Burunucu, Bolaca Tahtacıyanı, Bolacalıkoyuncu, Çetrevilli, Çadırılı, Taşucu ve Tosmorlu isim 10 köyden meydana gelmektedir.

Yağda Nahiyesi; Arslanlı, Avgadı, Erdemli, Elbeyli, İğdir, Çerçili, Hüsametli, Sarıkaya, Taburili, Karakeşli, Koramşalı, Kocahasanlı, Kayacı, Gücüş, Güzeloluk, Küstülü, Güneyli, Veyselli, Yağdakoyuncu ve Yağda isimli 20 köyden meydana gelmektedir (*Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz Adları (Köylerimiz 1928): 359-361*).

4. 1925-1929 YILLARI ARASINDA İÇEL VİLAYETİNDE GÖREVLİ MEMURLAR

Yönetsel bölüşümün en büyük parçası olan vilayette, yürütme gücünün en üstünde her zaman nezaretin vekili ve sorumlusu olan ve taşrada mutasarrıf ve kaymakamın, merkez sancakta ise maliyeden maarife, zabıtan sınıhiye idari şubeleri dolduran memurların amiri konumunda bir vali bulunmaktadır. (Bozkurt, 2018: 41) Silifke vilayet olması hasebiyle bir vali bulunmaktaydı. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Silifke (İçel) vilayetinin

valisi Mehmet Fahri Bey'dir. Kazalarda idarenin başında kaymakamlar bulunmaktadır. Bu görevlilerin dışında defterdar, mal müdürü, müftü, mahkeme görevlileri, kurum ve kuruluş müdürleri vb. görevliler bulunmaktadır. Vilayet konumunda olan yerlerde görevli memur sayısı kazalara nazaran daha fazla olmaktadır. Kazalarda belirli kademelerde görevlilerin bulunduğu görülmektedir.

Tablo 1. İçel (Silifke) Vilayeti Görevlileri (1925-1929)

Memuriyet	İsim ve Yıl			
	1925/1926	1926/1927	1927/1928	1928/1929
Vali	Mehmet Fahri Bey	Mehmet Fahri Bey	Mehmet Fahri Bey	-
Defterdar	Kâmil Bey	Kâmil Bey	Sabri Bey	Sabri Bey
Tahrirat Müdürü	Kâmil Bey	Kâmil Bey	Kâmil Bey	Kâmil Bey
Müftü	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Emin Efendi	Mehmet Emin Efendi
Asliye Mahkemesi Reisi	Ali Rıza Bey	Ali Rıza Bey	Ali Rıza Bey	Ahmet Bey
Mahkeme-i Müddei umumisi	Abdülkadir Bey	Abdülkadir Bey	Abdülkadir Bey	Abdülkadir Bey
Mahkeme-i Asliye Müddei umumisi	Selahaddin Bey	-	-	-
Müddei Umumi Muavini		Hasan Bey	İsa Ruhi Bey	İsa Ruhi Bey
Mahkeme-i Asliye Azaları	Mehmet Şükrü Bey ve Nazif Bey	Mehmet Şükrü Bey ve Nazif Bey	İhsan Bey ve Ahmet Vefik Bey	Haydar Bey
Mahkeme-i Asliye Azası Mülazımları	Mehmet Hilmi Bey ve İbrahim Ethem Bey	Mehmet Hilmi Bey ve Tevfik Bey	Hilmi Bey	Hilmi Bey
Müstantik	Yakup Kadri Bey	Faik Bey	Faik Bey	Faik Bey
Jandarma kumandanı Binbaşısı	Ömer Naci Bey	Hüseyin Bey	Hüseyin Bey	Ferit
Muhasebe-i Hususiye Müdürü	-	Ahmet Rifat Bey	-	-
Sihhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürü	Nazım Muhyiddin Bey	Doktor Hilmi Bey	Şahap Bey	Şahap Bey
Baytar Müdürü	Yusuf Ziya Bey	Şemsettin Bey	-	Şemsettin Bey
Nüfus müdürü	Hacı Osman Bey	Hacı Osman Bey	Hüseyin Sıtkı Bey	Hüseyin Sıtkı Bey
Tapu müdürü	Hüseyin Mahir Bey	Hüseyin Mahir Bey	Hüseyin Mahir Bey	Hüseyin Mahir Bey
Orman Müdürü	Mustafa Refik Bey (Vekil)	Abdurrahman Bey (Vekil)	Cafer Sadık Bey	Halil Bey
Posta ve Telgraf Müdürü		Hulusi Bey	-	Hasan Bey
Eytam Müdürü	Müctebi Bey	Müctebi Bey	-	-
Baş Mühendis	Behram Kanber Bey	Behram Münir Bey	-	-
Muhasebe Mümeyyizi	-	Mustafa Bey	-	-
Varidat Mümeyyizi	-	İlyas Bey	-	-
Ziraat Memuru	-	Halit Murat Bey	Halit Murat Bey	-
İskân Memuru	-	İbrahim Bey	İbrahim Bey	-
Belediye Reisi	-	Halil Bey	Halil Hilmi Bey	Halil Hilmi Bey
Polis Başkomseri	-	-	Osman Neşet Bey	Osman Neşet
Maarif Müdürü	-	-	Şevket Bey	Nazif Bey
Ticaret Odası Reisi	-	-	Sami Bey	
Muhasebeci Hususiye Müdürü	-	-	Ahmet Rifat Bey	Ahmet Rifat Bey
Merkez Hükümet Tabibi	-	-	Hasan Ali Bey	Hasan Ali Bey

Kaynak: 1925/1926 Yılı TCDS: 509; 1926/1927 Yılı TCDS: 706; 1927/1928 Yılı TCDS: 704; 1928/1929 Yılı TCDY: 353.

5. İÇEL VE MERSİN VİLAYETLERİNİN İÇEL İLİ ADI ALTINDA BİRLEŞTİRİLMESİ İLE SİLİFKE'NİN VİLAYET MERKEZİ KONUMUNDAN ÇIKARILMASI

Bazı vilayetlerin kaldırılması ve bazılarının birleştirilmesi hakkında Dahiliye vekilliğince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinin 19.03.1933 tarihli toplantısında Büyük Meclise (TBMM) sunulması kararlaştırılan kanun layihası icap eden sebepleriyle Başvekil İsmet tarafından sunulmuştur.

Bazı vilayetlerin kaldırılması ve bazı vilayetlerin birleştirilmesi hakkında 1/575 numaralı kanun tasarısı gerekli sebepleri aşağıdaki gibidir:

Madde 1: İçel vilayetinin merkezi bulunan Silifke 700 haneli bir kasabadır. Nüfusunun azlığı ve mevkiinin kabiliyetsizliği dolayısıyla iktisadi ve ticari sahalarda bir vilayet merkezi derecesine terakki ve inkişaf edememiştir. Vilayetin umumi nüfusu 91.032 yüzölçümü 9.445 kilometre murabbai ve umumi varidatı 302.655 liradır.

Yakınında Taşucu İskeleyi mevcut ise de iskelenin hiçbir ticari ehemmiyeti yoktur. İçel Vilayeti ithalat ve ihracatını iç vilayetlerimizden bir kısmının ise iskeleyi olan Mersin'den temin etmektedir. Gerek nüfusunun ve varidatının azlığı ve gerekse iktisadiyatının durgunluğu itibarıyla İçel vilayeti bir vilayet evsafını haiz değildir.

Madde 2: İki kazadan ibaret olan Mersin vilayetinin mesahası ve nüfusu pek az olduğundan bugünkü teşkilatıyla bir vilayet evsafını haiz bulunmamaktadır.

Binaenaleyh ayrı ayrı sebeplerden birer vilayet evsafını haiz olmayan bu iki vilayetin birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel vilayetinin teşkili, İçel vilayetinin merkezi olan Silifke'nin kaza haline konulması. (Zabıt Ceridesi, 20.3.1933:174)

20 Mayıs 1933 tarihinde İçel ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere "İçel" vilayeti teşkil edilmiştir. İçel vilayeti merkezi olan Silifke; vilayet merkez kazası mülhakatını ihtiva eden "Silifke kazasının" merkezi haline konulması kabul edilmiştir. Bu haber 27 Mayıs 1933 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 27 Mayıs 1933: 2510).

6. SONUÇ

1830'lu yıllarda Silifke on köyden meydana gelmekte iken, 1838/1840 yıllarında Evkaf ve Cebel'in birer bölge durumuna düşmesi ve Silifke'ye bağlanması üzerine Silifke'deki köy sayısında artış olmuştur. 1880/1890 yıllarında sancak merkezi olan Silifke'nin üç nahiyesi ve toplamda 36 köyü, Cumhuriyet döneminde ise yine üç nahiyesi olup ancak bu yıllarda Silifke'deki köy sayısı 103 olmuştur. Bu durumda sancakta bulunan kazalar ve Silifke başta olmak üzere idare yapıda birtakım değişikliklerin olduğunu kaza statüsünde olan yerlerin nahiye durumuna ve hatta günümüzde bahsi geçen yerlerin bir köy adı olarak kayıtlarda yer aldığı görülmektedir. 1924-1933 yılları arasında vilayet merkezi olan Silifke'nin temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayanması nüfusunun azlığı, bulunduğu bölgenin coğrafi konumunun ticari ve sanayi alanında gelişmelere elverişli olmaması, Silifke'ye yakın Taşucu Limanı'nın hiçbir ticari ehemmiyeti olmaması, büyük kentlere bağlı olmanın yararlılığı gündeme getirmiş bunun sonucunda İçel vilayeti ile Mersin vilayetinin birleştirilmesine karar verilmiştir. 20 Mayıs 1933 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Mersin vilayetiyle İçel vilayeti birleştirilerek merkez Mersin olmak üzere İçel vilayeti kurulmuştur. İçel vilayetinin merkezi olan Silifke ise ilçe konumuna düşürülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı (1935) Ankara: Ulus Basımevi.

Adana Vilayet Salnameleri, H.1289/M.1872

Adana Vilayet Salnameleri, H.1293/M.1876

Adana Vilayet Salnameleri, H.1294/M.1877

Adana Vilayet Salnameleri, H.1299/M.1882

Adana Vilayet Salnameleri, H.1308/M.1890

Adana Vilayet Salnameleri, H.1312/M.1894

Adana Vilayet Salnameleri, H.1318/M.1900

Alp, S. (2020). *Nüfus Defterlerinde Silifke (1830-1840)*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliye Nezareti Varidat Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d) Numara: 10498; 10570.

Bozkurt, İ. (2018). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mersin Tarihi (1847-1928)*. Mersin: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çelik, Ş. (2009) "Silifke". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, (C.37), 200-202.

Çınar, H.-Kıvrım İ. (2016). *1842 Tarihli Çubuk Kazası Nüfus Defteri*. Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları.

Çimen, A. (2012). "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı'da Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (14), 183-216.

Darkot, B. (1993). "İçel". *İslam Ansiklopedisi*. MEB Yayınları, (C.V), 930.

Karal, E.Z. (1995). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Konya Vilayet Salnamesi, H.1286/M1869

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1295/M.1878

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1306/M.1889

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1309/M.1892

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1315/M.1897

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1319/M.1901

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1322/M.1904

Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1324/M.1906

Osmanlı Devlet Salnameleri, R.1326/M.1910

Resmî Gazete, 27 Mayıs 1933.

Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları (1928). İstanbul: Hilal Matbaası Yayınları.

TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, C.13, Sıra No:174, Tarih: 20.03.1933.

Tekindağ, Şahabettin (1993). "Silifke". *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, (C.X), 647.

Temiz, G. (2016). "Silifke Tarihi", Editör Muhammed Saygın, *Kent Stratejisi Silifke*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1925/1926

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1926/1927

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1927/1928

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1928/1929

YALÇIN, A. (2004). *Geç Devir Osmanlı Silifke'si (1860-1904)*. Silifke: Taşucu Belediyesi Yayınları.

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

Salnamelerde Tarsus

Sefa Alp^{*1}, Gülbahar Gök^{*2}

¹Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, sefaalp3368@gmail.com

²Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, gokgulbahar01@gmail.com

Kaynak Göster: Alp, S., & Gök, G. (2021). Salnamelerde Tarsus. İçel Dergisi, 1(1), 13-21

Anahtar Kelimeler

Salname
Tarsus
Nüfus
Sosyal ve ekonomik yapı

Araştırma Makalesi

Geliş: 13.09.2021
Kabul: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

Tarsus, Kilikya havalisinin en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Arkeolojik çalışmalar sonucunda şehrin tarihinin milattan önceki dönemlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Tarsus'un ne zaman ve kim tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin adı Tarşa, Tharsis, Tarsos, Tersis ve Tarsus gibi isimlerle kayıtlarda geçmektedir. Coğrafi konumu sebebiyle zaman içinde Asurlular, Mısırlılar, Hititler, Kilikyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selefkoslar ve Romalılar gibi uygarlık, krallık ve imparatorlukların egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra Müslümanlarla Bizans, Ermeni ve Haçlılar arasında birçok kez el değiştiren şehri, 1516/1517 yıllarında Yavuz Sultan Selim Osmanlı topraklarına katmıştır. Tarsus ve çevresi 1832-1840 yılları arasında Mısırlı İbrahim Paşa'nın egemenliğinde kalmıştır. 1840'tan 17 Aralık 1918'e kadar yine Osmanlıların hakimiyetinde olan şehir, bu tarihten itibaren 27 Aralık 1921'e kadar Fransızların işgali altındadır. Aynı tarihte yapılan Ankara Anlaşması ile bu işgal sona ermiştir. Osmanlılar döneminde sancak ve kaza statüsünde olan Tarsus, Halep vilayetine bağlıdır. Adana sancağının Halep vilayetinden ayrılıp bağımsız bir vilayet olması üzerine Adana vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Mersin merkezli İçel vilayetinin kurulmasıyla Tarsus bu kez İçel vilayetine bağlanmıştır. Tarsus 1870'li yıllarda 24 mahalle, 7 nahiye ve 130 köyden meydana gelmektedir. 19.yüzyıl sonlarına kadar mahalle ve nahiye sayılarında çok fazla bir değişiklik olmazken köy sayısı artış göstermiştir. Tarsus ekonomisine baktığımızda salnamelerde şehrin ekonomisinin genellikle tarıma dayandığı görülmektedir.

Tarsus in Annuals

Keywords

Annual
Tarsus
Population
Social and economic structure

Research Article

Received: 13.09.2021
Accepted: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

Tarsus is one of the oldest settlements of Kilikya region. It is understood that city dates back to the B.C as a result of archeological studies. It is not known that when it was established and who established the city. Name of city is mentioned as Tarşa, Tharsis, Tarsos, Tersis and Tarsus. Because of the geographical location, the city was under the empire of Assyrians, Egyptians, Hitites, Cilicia, Persian, etc. After some time, the city changed between Muslims and Byzantines many times. In 1516/1517 years Yavuz Sultan Selim conquered the city. Tarsus and its round were under the control of Egyptian İbrahim Pasha in the years between 1832-1840. The city which was under the control of Ottoman Empire from 1840 to 27th of December 1918. After that date, it was under the control of French. This occupation ended with Ankara Treaty in the same date. Tarsus which was county statue in Ottoman Empire was connected to Halep province. As Adana left Halep and became an independent province, Tarsus was connected to Adana. Tarsus was connected to İçel Province after İçel province was founded in the first years of Turkish Republic. There were 24 streets, 7 townships and 130 villages in 1870s. Until the end of the 19. Century, there were not many changes in the numbers of streets and townships, the numbers of villages increased. When we examine the annuals, Tarsus economy is generally based on agriculture.

1. GİRİŞ

Tarsus, Çukurova'nın güneybatısında Torosların güneyinde düz bir arazi üzerinde bulunur. Şehrin adı Hitit tabletlerinde Tarşa, Asur kaynaklarında Tarzi, Grek kaynaklarında Tharsis, Tarz, Tarsi, Tarsos, Arap ve Osmanlı kaynaklarında Tersîs (ترسيس) ve Tarsus (طرسوس) şeklinde kaydedilmiştir. Tarsus'un yakınlarında bulunan Gözlükule'de yapılan arkeolojik çalışmalarda Neolitik döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Bu durumda şehrin tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir (Bilgili, 2011: 111).

Tarsus, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı medeniyetlerin istilasına maruz kalmıştır. Hitit, Fenike, Kilikya, Helenistik, Roma, Bizans, Emevi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yaşamış olan şehir bu özelliğinden dolayı önemli sayılabilecek derecede bir tarihi mirasa sahiptir. Farklı medeniyetlerin bölgeye egemen olması Tarsus'un coğrafi konumunun önemli olduğunu göstermektedir. Tarihi çok eskilere dayanan şehrin ne zaman ve nasıl kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Tarihi bir geçmişi sahip olan Tarsus'un kuruluşu ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Adını, Antik Yunan mitolojisinin bir anlatımına göre "Kanatlı Uçan At" anlamına gelen "Pegasus" ile Sisyphos'un oğlu Bellerofontes'in, Kilikya ovasında yolunu şaşırması ve Tarsus'un bulunduğu yerde ayağını sakatlamış olmasından dolayı Yunanca ayak tabanı anlamına gelen "Tarsos"tan aldığı ifade edilmektedir. Diğer bir efsanede ise, Perseus'un rüyasında attan inerken ayak tabanını kaybettiği bu yere, bir şehir inşa edilmiş ve şehre Tarsus ismi verilmiştir (Şen, 2014: 2-3), Yakut el-Hamevi, şehrin adını Nuh oğlu Sam oğlu Yasef oğlu Rum oğlu Tarasus'tan aldığına dair bir rivayet bulunduğunu nakletmektedir (Poş, 2008: 8).

Tarsus'un kuruluşuyla ilgili çoğu eserde yaygın olarak şehrin, Asur hükümdarı Sardanapal tarafından yaptırılmış olduğu rivayet edilmektedir. Yunan ve onlardan nakleden Latin tarihçilerin yazdıklarına göre, Sardanapal'ın Tarsus'un güneybatısında denize yakın bir yerdeki Anchiale'de olduğu ileri sürülen mezarının kitabesinde "Tarsos ile Anchiale'nin Sardanapal tarafından bir günde kurulduğu belirtilmektedir (Darkot, 1979: 18). 1926/1927 yılı salnamesinde de buna benzer bir ifadeye yer verilmiştir. Salnamede Tarsus şehrini Anakyndaraxes'in¹ oğlu Sardanapal "Tarsus² ve Anchiale³ şehriyle bir günde" kurmuştur. Bu rivayeti tarihçiler Sardanapal'ın kabri üzerindeki kitabeden yola çıkarak belirtmişlerdir. Ayrıca eski tarihçilerin hepsinin Sardanapal'ın mezarının bu Anchiale şehrinin batısında olduğunu kaydeder. Son zamanlarda Tarsus'ta bulunan bakır sikkelerden hemen hemen hepsinde Rumca ve Ermenice yazılarıyla bu kavimlere ait resimlere tesadüf edilmektedir ki bu durum bahsi geçen milletlerin burada yaşadıkları göstermektedir. Hititlerin yaşadıklarına dair de Fransızların Adana'yı işgalleri esnasında R.1335-1336/M.1919-1920 senesinde takriben iki metre uzunluğunda topraktan yapılmış tekne şeklinde iki lahid gösteriliyordu. Bunların üzerindeki etiketler Hititlere ait olduğunu göstermektedir. R.1340/M.1924 yılında Tarsus'un doğusunda, Tarsus'a 15 kilometre mesafede ve Yenice İstasyonunun güneyinde tam ova istikametinde ve bahsi geçen istasyona 4-5 kilometre mesafede Yüksek köyünde Hitit eserlerinden bir kuyu bulunmuştur. Şöyle ki: bu köyün doğu kenarından geçmekte olan sebil suları kaynağını aşındıra aşındıra üzerinde bir taş sütun bulunan kuyuyu meydana çıkarmış daha sonra köylüler taş sütunu kaldırarak kuyunun ağzını açmışlardır. Kuyunun duvarı taş ile örülü değildir. Her dört tanesi bir teker veya kasnak teşkil edecek vaziyette topraktan mamul pişmiş pek muntazam kiremitlerle örülüdür. Yapılan incelemede kuyuya 60 metre mesafede eskiden mevcut bir binanın harabesi varmış ki köylülerce harabesi adıyla yâd edilmektedir. Bu harabenin taşından istifade edilmek suretiyle köylüler hususi binalar inşa etmişlerdir (1926/1927 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi [TCDS]: 1096-1097). Bu durumlar açıkça Tarsus'un tarihinin oldukça eski olduğunu ve burada farklı milletlerin yaşamış olduklarını göstermektedir. Bazı kaynaklarda Tarsus ve Anchiale'nin Sardanapal tarafından kurulmadığını ve mevcut kitabedeki "Tarsus ve Anchiale'yi bir günde inşa etti" ifadesinde tercüme hatası yapıldığını ve aslında "Tarsus ve Anchiale'yi bir günde zapt etti" şeklinde olması gerektiği belirtilmektedir (Poş, 2008: 9).

Müslümanların yaptığı ilk ciddi akınlar Hz. Ömer'in halifeliği döneminde olup, Antakya ve Tarsus havalisine akınlar düzenlemeye başlamıştır. Suriye Bölgesi Başkomutanı Ebu Ubeyde'nin emri ile Halid bin Velid komutasındaki İslam orduları, 636 yılında Tarsus'un bağlı olduğu askeri bölgenin merkezi olan Kinnesrin üzerine yürümüş ve burayı ele geçirerek Bizans İmparatoru Heraklios'u yenilgiye uğratmıştır. Kinnesrin'in fethinden sonra Ebu Ubeyde ve komutanlarından Halid bin Velid, Meysere bin Mesruk ve Ubade bin Es-Samit komutasındaki Müslümanlar, 637 yılında Halep ve Antakya bölgesini ele geçirerek bir zaman sonra da Tarsus'a yaklaşmışlardır. Bu fetihden kısa bir zaman sonra aynı yıl içinde Tarsus'u fethetmişlerdir. (Akgündüz, 1993: 29; Darkot, 1979: 19).

Anadolu Selçuklularının kurucusu olan I. Süleyman Şah 1082 yılında Tarsus'u fethetmiştir. Ancak şehir 1097 yılında Haçlılar tarafından alınmıştır. Daha sonraki yıllarda Tarsus Haçlılar, Bizans ve bölgede hüküm süren Ermeniler arasında el değiştirmiştir. Memlûk Sultanı I. Baybars 1266 yılından itibaren bölgeye akınlar başlattı. Şehir, 1360 yılında Memlûkler'in Halep valisi Seyfeddin Begtemür el-Hârizmî tarafından fethedildi. (Bilgili, 2011: 112).

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mercidabık, 1517 Ridaniye seferleri sonucunda Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırması üzerine Tarsus başta olmak üzere Çukurova'nın tamamı Osmanlı egemenliğine

¹ Bu isim salnamede اناقينداريس şeklinde yazılmıştır.

² Bu isim salnamede تارس şeklinde yazılmıştır.

³ Bu isim salnamede انكييال/انكييال şeklinde yazılmıştır.

girmiştir. 1832 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde olan bölge aynı yılın temmuz ayında Belen Muharebesi'nde Osmanlı ordusunu mağlup eden Mısırlı İbrahim Paşa tarafından istila edilmiştir. Mayıs 1833'te yapılan antlaşmayla da Adana Eyaleti, İbrahim Paşa'ya bırakılmış ve 15 Temmuz 1840'ta imzalanan Londra Antlaşması ile Çukurova tekrar Osmanlı idaresine girmiştir (Poş, 2008: 11; Darkot, 1979: 22).

Tarsus'un idari yapısına baktığımızda 16.yüzyılın başlarında bir sancak statüsünde olduğu görülmektedir. Sancağın merkezi Tarsus ve bu yıllarda Kusun, Gülek Kalesi ve Ulaş isimli nahiyeleri bulunmaktadır. Tarsus 1600'lerin başında Kıbrıs eyaletine bağlı iken Kuştemur, Kusun, Ulaş, Elvanlı ve Gökçeli nahiyelerinden oluşmaktadır. 18.yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Tarsus sancağının Ulaş, Kusun, Gökçeli, Kuştemur ve Gülek'ten oluşan toplam beş nahiyesi vardır. Ulutaş, 2012: 530).

Kayıtlarda birkaç haneden ibaret bir köy olarak yer alan Mersin, Gökçeli nahiyesine bağlı küçük bir köy ve ormanlık boş bir yer iken iskelesine bazı kayık ve gemilerin uğramaya başlaması, insanların toplanması, binaların inşa edilmesi ve vilayetin teşkilinden beri günden güne imar olunarak zamanla kasaba gelmiştir. Mersin, 1852 yılında nahiye olup Tarsus kazasına bağlandı. 1864 yılında Tarsus'tan ayrılarak Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı isimleriyle üç nahiye Mersin'e bağlandı ve şehir kaza haline geldi. Önemli bir konumda olmasından dolayı 1888/1889 yılında Tarsus kazasının kendisine katılmasıyla Mersin, artık bir sancak haline gelmiştir (H.1312/M.1894 Yılı Adana Vilayet Salnamesi [AVS]: 90).

1867-1869 yıllarında Halep vilayet salnamesinde Tarsus kazasının Canib-i Şehir, Kuştemur, Kusun, Ulaş, Namrun ve Tekeli isimlerinde 6 nahiyesi bulunmaktadır. Kazanın 1867'de 15 mahallesi 142 köyü, 1868 ve 1869 yıllarında 15 mahallesi ve 136 olduğu kayıtlıdır (H.1284/M.1867 Halep Vilayet Salnamesi [HVS]: 195; H.1285/M.1868 Yılı HVS: 283; H.1286/M.1869 Yılı HVS: 209). 1872-1902 yıllarında Tarsus Kusun, Kuştemur, Gülek, Tekeli, Namrun, Ulaş ve Canib-i şehir isimli 7 nahiye ve 24 mahalleden meydana gelmektedir. Kazadaki mahalleler doğu ve batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 62; H.1294/M.1877 Yılı AVS: 60; H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187). 1891-1894 yıllarında Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerinde 79 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerinde 82 köyün olduğu kayıtlıdır (H.1308/M.1890 Yılı AVS: 96; H.1312/M.1894 Yılı AVS: 95). 1900 yılında Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerindeki köy sayısı 83 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerindeki köy sayısı 85 olmuştur (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 186). Ancak Osmanlı Devlet Salnamelerine bakıldığı zaman 1890-1891 yıllarında Tarsus'ta Namrun ve Gülek isminde iki nahiye olup, 46 köy Namrun'a ve 36 köy Gülek nahiyesine ve 98 köy ise Nefs-i Tarsus'a bağlı olup toplamda kazanın 180 köyü bulunmaktadır (H.1307/M.1890 Yılı Osmanlı Devlet Salnamesi [ODS], 584; H.1308/M.1891 Yılı ODS: 577). 1893 yılında ise Tarsus'taki nahiye sayısı ve ismi ile Namrun ve Tarsus'a bağlı köy sayısı yine aynı olup sadece Gülek' bağlı köy sayısı 37 olmuştur. Bu durum 1912 yılındaki salnameye kadar aynı şekilde devam etmiştir (H.1311/M.1893 Yılı ODS: 647-648; H.1328/M.1912 Yılı ODS: 546-547). 1927/1928 yılı salnamesinde Tarsus kaza Namrun ve Gülek nahiyesi ile 182 köyden (1927/1928 Yılı TCDS: 1198) ve 1927/1928 yılında Tarsus'a bağlı nahiyeler aynı iken köy sayısının 162 olduğu kaydedilmiştir (1928/1929 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi [TCDSY]: 688).

Temel kaynaklardan olan salnameler, ait olduğu dönem itibarıyla vilayetlerin tarihi, coğrafyası, nüfusu, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel durumları hakkında bilgiler vermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Salname, bir yıl boyunca meydana gelen olayların ve bilgilerin topluca gösterilmesi için düzenlenmiş eserler için kullanılan bir tabirdir. Sene, yıl demek olan "sal" ile mektup, kitap anlamına gelen nâme" kelimesinin birleştirilmesiyle oluşan salnamenin bugünkü karşılığı yıllıktır (Pakalın, 1993: 105). Osmanlı Devleti'nde ilk resmi salname, 1847 yılında Koca Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu iş için tarihçi Hayrullah Efendi görevlendirilmiş olsa da Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Daha sonraki yıllara ait salnamelerin hazırlanmasında Ahmet Cevdet Paşa, Meclis-i Maarif başkâtibi Behçet Bey ve meclis üyelerinden Rüşdü Bey görev almıştır (Aydın, 2009: 52). Salname, genel olarak bir yılın veya geçmiş yılların bütün olaylarını, her tür faaliyetini, istatistik, ticaret, tarım ve hayvancılık, sanayi, iktisat, tarih ve benzeri konular hakkında bilgiler vermektedir. Her sene düzenlenen ve basılan eserdir (Sütçü, 2004: 80).

Bu çalışmada, Halep ve Adana vilayet salnameleri ile Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devlet salnameleri esas alınarak Tarsus'un tarihi, idari yapısı, nüfus ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınmıştır.

2. SALNAMELERDEN TARSUS TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Tarsus kazası, güneydoğusunda Seyhan Nehri, kuzeydoğusunda Adana merkezine bağlı köyler arazisiyle Karaisalı kazası, kuzeybatı tarafında Konya vilayetini ayıran Toros dağlar silsilesi kısımları, batıda Mersin sancağı merkezine bağlı köylerin arazisi ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. 1900'lü yılların başında kazanın yüzölçümü yaklaşık olarak 3.000 kilometrekare olup güney tarafındaki tahminen 1.000 kilometrekaresi denizden 21 metre yüksekliğinde düz bir yerdir (H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187).

1867 yılında Tarsus, kaza merkezi olan Tarsus kasabası, Kızıl Murat, Müftü, Sofular, Camiü'n-nur, Cami-i Cedid, Ömerli, Küçük Minare, Cami-i Atik, Debbağhane, Çataklı, Sakızlı, Şamlı, Zorbaz Harkı, Tekke ve Hristiyan ismindeki 15 mahalle, Canib-i Şehir, Kuştemur (Kuştimur), Kusun, Ulaş, Namrun ve Tekeli ismindeki altı nahiye ile kazadaki 142 köyden oluşmaktadır (H.1284/M.1867 Yılı HVS:195). 1868-1869 yıllarında da Tarsus'un mahalle ve

nahiye sayısı aynı iken köy sayısının 136 olduğu kayıtlıdır (H.1285/M.1868 Yılı HVS: 283, H.1286/M.1869 Yılı HVS: 209).

1872 yılında Tarsus'taki mahalle sayısı 24'e, nahiye sayısı 7'ye yükselirken kazanın sınırları içindeki köy sayısı 130'a düşmüştür. Tarsus'un mahalleleri Doğu ve Batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 62). 1877 yılında Tarsus kasaba merkezindeki mahalle sayısı yirmi olarak belirtilmiştir. Doğu kolunda; Cami-i Atik, Tekke, Debbağhane, Musalla, Çıplak, Zorbaz, Şamlı, Sakızlı, Çataklı, Şahin, İskeliç mahalleleri batı kolunda; Müftü, Sofular, Yenimahalle, Camiü'n-Nur, Kızıl Murat, Hristiyan, Küçük Minare, Eski Ömerli, Yeni Ömerli ve İnce Hark mahalleleri vardır. Nahiyeleri Kusun, Kuştemur, Gülek, Tekeli, Namrun, Ulaş ve Canib-i Şehir'dir (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 139).

1891-1894 yıllarında Adana Vilayet Salnamesinde Tarsus'ta yine 24 mahalle, Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerinde 79 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerinde 82 köyün olduğu kayıtlıdır (H.1308/M.1890 Yılı AVS: 96; H.1312/M.1894 Yılı AVS: 95). 1900 yılına gelindiği zaman mahalle ve nahiye sayısında herhangi bir değişiklik olmazken, Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerindeki köy sayısı 83 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerindeki köy sayısı 85 olmuştur (1318/1900 Yılı AVS: 186). Ancak Osmanlı Vilayet Salnamelerine bakıldığı zaman 1890-1891 yıllarında Tarsus'ta Namrun ve Gülek isminde iki nahiye olup, 46 köy Namrun'a ve 36 köy Gülek nahiyesine bağlıdır. 98 köy ise Nefs-i Tarsus'a bağlı olup toplam 180 köy bulunmaktadır (H.1307/M.1890 Yılı ODS: 584; H.1308/M.1891 Yılı ODS: 577). 1893 yılında ise Tarsus'taki nahiye sayısı ve ismi ile Namrun ve Tarsus'a bağlı köy sayısı yine aynı olup sadece Gülek' bağlı köy sayısı 37 olmuştur. Bu durum 1912 yılındaki salnameye kadar aynı şekilde devam etmiştir (H.1311/M.1893 ODS: 647-648; H.1328/M.1912 ODS: 546-547). 1926/1927 yılında Tarsus kazası Namrun ve Gülek nahiyelerinden oluşmaktadır (1926/1927 Yılı TCDS: 1096). 1927/1928 yıllarında Tarsus kazasının 182 köyü bulunmaktadır (1927/1928 Yılı TCDS: 1198). 1927/1928 yıllarında Tarsus'a bağlı köy sayısı 162'ye düşmüştür (1928/1929 Yılı TCDY: 688).

Tarsus kazası vilayet merkezi olan Adana'ya dokuz saat, kazaya bağlı Namrun ve Ulaş nahiyelerinin müdürlük merkezi olan Karadiken'e üç saat ve Gülek müdürlük merkezi olan Gerlez'e on iki saat mesafededir. Namrun nahiyesi 15 ve Ulaş nahiyesi 24 köyden ibarettir. Bu köylerden müdürlük merkezi olan Karadiken'e bazıları yarım, bazıları üç-dört, nihayet beş saat mesafede ve yedi saat uzaklıktadır. Gülek nahiyesinin 8, Tekeli nahiyesinin 15 köyü vardır. Bu köyler müdürlük merkezi olan Gerlez'e bazıları yarım, bir, iki ve bazıları üç, dört saat uzaklıkta olup kaza merkezine iki, dört ve nihayet altı saat mesafede bulunmaktadır. Nahiye ve köylerin yolları istenilen derecede muntazam değil ise de gidilmesi zor olmayıp yük ve ağırlıkların bargir, deve ve merkep vasıtasıyla nakledilmesi mümkündür (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 66).

Tarsus, vilayet merkezi olan Adana ile Mersin İskelesi arasında, Adana'ya dokuz ve Mersin'e altı saat mesafedir. Tarsus kasabası, Şit (as) Efendimiz hazretlerinin yaptırmış olduğu ve şimdiye kadar altı defa tamir edilmiş ve yine harap bir hâle gelmesinden dolayı yedinci defa tamir edilmiş olduğu rivayet edilmektedir. Tarsus arazisi her türlü mahsulatı yetiştirmeye elverişlidir. Bu arazide şu an için ziraat ve çiftçilik olduğu gibi dut, zeytin ve harnup ağaçları olmasıyla bunların da vilayetin teşkilinden beri ıslah edilmesine çalışılmaktadır. Çarşısında bulunan dükkânların yeni tarzda inşa edilip yolları da düzenlenerek tamirleri yapılmaktadır. Çarşısı epeyce büyük ve düzenli olup Mersin İskelesi'ne yakınlığı ve Anadolu havalisinin yolu güzergâhında bulunması nedeniyle ticari açıdan önemli bir konumdadır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 63-64).

Kasabanın doğu tarafında ve kasabaya 15 dakikalık mesafede Berdan Nehri olarak bilinen büyük bir nehir olup üç saat mesafelik bir yerde Akdeniz'e dökülür. Bu nehrin Tarsus kazasına bağlı Namrun nahiyesi dâhilinde ve kaza merkezine on beş saat ve diğeri dört saat mesafede olan iki kaynağı vardır. Dört saatlik mesafede olanın kaynağı Karasu'dur. Bu nehir bentler vasıtasıyla İnce, Şehir ve Zorbaz harkları adıyla üç harka ayrılmış olup, bu harklar da biri kasabanın doğu, diğeri batı ve bir diğeri de ortasından geçerek suyundan birçok arazi, bahçe ve bostanlar sulanır. Ayrıca bölge insanı içme suyu olarak da bu suyu kullandığı gibi bu sular sayesinde birçok değirmen ve fabrika işletilir. Berdan Nehri'nin üzerinde ve kasabaya 15 dakikalık mesafede Baç Köprüsü ve dört saat mesafede Namrun Köprüsü adıyla iki adet büyük köprü mamur olup insanlar üzerinden gelip geçerler. Mersin ile Adana arasında Tarsus hissesi olarak yapılan yirmi bin metreyi (20 km) geçen şose yolu üzerinde 25 adet büyük ve küçük köprü vardır (H.1294/M.1877 Yılı AVS: 65-66).

Kasabaya bir buçuk saat mesafede Kusun ve Kuştemur nahiyelerinden akmak üzere eskiden yapılmış olan büyük bir seddin tamir edilip, su yatağının kazılmasıyla Kusun ve Kuştemur nahiyelerinde bulunan araziden 200.000 dönüm miktarının sulanmasına Adana vilayetince teşebbüs olunmuştur. Bu arazi sulandığında aşar vergisinin bir misli daha artacağı gibi zenginliğin artmasına ve mahallin bayındır hale gelmesini de sağlayacaktır. Etrafında yaşayan halk birkaç seneden beri dutluk yetiştirmekte olduklarından 1888 senesi zarfında ve 15.000 kıyye ipek kozası elde edilmiş ve bu sebeple gittikçe dut yetiştirme işi gelişmekte olduğundan gelecek birkaç sene içinde hayli ipek üretimi beklenmektedir. Birkaç seneden beri kasabada dut bahçelerinin çoğalmasından dolayı birçok ipek kozası meydana gelmekte olduğundan civar kasaba ve köylerde peyderpey dut bahçeleri yetiştirilmektedir. Hatta gül bahçeleri yetiştirilmesi için ücretsiz olarak gülfidanlarının verilmesi hakkındaki padişah iradesi üzerine Kızanlık gülfidanlarından bin adedi Adana Valiliği vasıtasıyla getirilip özel memurlar tarafından çeşitli mevkilere dikilmiştir (H.1309/M.1891 Yılı AVS: 105; H.1318/M.1900 Yılı AVS: 187-188).

Tarsus'un merkezinde Nur Camii (Ulu Camii) civarında peygamberlerden Şit ve Lokman (a.s) hazretlerinin yüce makamları, Memun Halife'nin kabri mevcuttur. Ancak Hz. Şit'in yüce makamları yıkılmak üzere olan bir dam

ile örtülü ise de Hz. Lokman ile Memun Halife'nin makamları açıktadır. Kasabanın ortasında Hz. Danyal (a.s)'ın kabri ve bitişiğinde cami-i şerifi mevcut ve mamurdur. Hz. Hızır (a.s)'ın dahi şehir civarında Şahin köyünde yüce makamları vardır. Kasaba içinde Hz. Muhammed (s.a.v)'in müezzini Bilal-i Habeşi (r.a)'nin mübarek makamları ziyaret edilen yerlerdendir. Kasabanın kible (güney) tarafında Debbağhane Mahallesi'nde Abdülkayyum ve Mencek Baba ile Afgan Tekkesi içinde büyük evlialardan Kasım Dede'nin kabri şerifleri mevcut olup tekke ve kubbeleri mamurdur. Tarsus civarında ve bir buçuk iki saat mesafede Ashab-ı Kehf hazretlerinin yüce makamlar ve meşhur mağaraları önünde bulunan mescit ve ziyaretçileri için altı üstlü odalarla kırk arşın uzunluğundan ve kırk arşın genişliğinde (yaklaşık 30 m.) bir de büyük havuz olup mamur bir haldedir. Mağaraya bitişik dağın yüksekliklerinde çeşit çeşit mermer taşı madeni vardır (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 64-65; H.1294/M.1877 Yılı AVS: 61).

Eski eserlerden Tarsus kasabasıyla Gülek, Namrun ve Ulaş nahiyelerinde birer kale harabesi, Tarsus civarında iki adet kapı, Donuktaş adıyla bir büyük bina eseri ve Gözlükule adında bir tepe vardır. Bahsi geçen kaleler çok eski olduğu için kimler tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Namrun Kalesi tek parça kaya üzerinde ve etrafı taş duvarla çevrilidir. Bahsi geçen iki kapı ile Donuktaş eski görüntüsü üzere durmaktadır. Kasabanın ortasında Hz. İsa (a.s) zamanı eserlerinden olarak kiliseden çevrilmiş Cami-i Atik (Eski Camii) adıyla bir cami mevcut ve halen mamurdur. Melik Tahir adlı kişinin inşa ettirdiği kasabanın batı tarafında Küçük Minare adında mamur bir cami vardır (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 40-141). Yine eski eserlerden olmak üzere kasabanın kuzey doğusunda ve Berdan Nehri'nin aktığı suyoluna denk gelen İskender'in yıkıldığı yer ile zemin altında bazı odaları ve kasabanın güneydoğusunda Dönektaş olarak bilinen tek parça taştan yapılmış ve içi bir buçuk dönüm genişliğindeki yer, kasabanın batı tarafında ve şose yolu üzerinde birçok büyük taşlarla eski usul mimari üzere inşa olunmuş Kancıkkapı adıyla bilinen kapı ile Cami-i Atik civarında Delikkaya olarak bilinen kemer, tarihi eserlerden sayılır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 90). Kazaya bağlı Ulaş nahiyesinde sıcaklığı 15 derecede bir kaplıca olup hazımsızlık, kulunç, sızı ve nikriz hastalıklarına faydalıdır. Halktan bu kaplıca girmeyi alışkanlığı haline getirenler her sene Ağustos'un on beşinde kaplıcaya gidip üç gün kalır ve suyundan da içme ve kullanmakla faydasını görürler. Gülek müdürlük merkezine iki saat mesafede Tekfur isimli yerde beş adet tabya ve iki adet kale olup tabyalar yıkılmaya yüz tutmuş, kaleler mamur ise de içlerinde top ve mühimmata dair bir şey yoktur (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 66; 1294/1877 Yılı AVS: 62). Gülek nahiyesinde İbrahim Paşa kuleleri olarak bilinen iki kule ve civarında istihkâmları ve içerisinde birçok topları vardır. Namrun ve Gözne yaylaklarıyla Çandır köyünde üç adet eski tarzda yapılmış kule vardır. Tarsus bu havalide en eski bir şehir olup altı defa yıkılıp imar edilmiş ve şimdiki durumu yedici imarıdır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 190-191).

Kazada otuz saat uzunluğunda ve yaklaşık yirmi beş saat genişliğinde ormanlık olup ağaçları meşe, katran, pınar, ladin, sandal, çam, ardıç, murt, yabani harnup ve zeytinden ibarettir. Bu ormanlık Tarsus kazasının iskelesi olup ihracat ve ithalatı merkezi olan ve altı saat mesafesinde bulunan Mersin İskelesi'ne bazı yerleri üç, beş, on ve bazı yerleri on beş, yirmi saat uzaklıkta bulunmaktadır (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67).

Kazanın dağlarında ve diğer yerlerinde başlıca altın, gümüş, bakır, demir, kalay, nikel, çinko, krom, borasit, manganez, antimon, platin, zımpara, kömür, gazyağı ve kurşun madenleri bulunmaktadır. Ulaş nahiyesinde Krom köyü civarında bir krom madeni, Namrun Yaylağı içinde bir de kömür madeni işletilmektedir. Diğer madenlerin resmi ruhsatları olsa da henüz işletilmemektedir (H.1320/M.1902 Yılı AVS: 192).

Tarsus'ta bulunan sanayinin (mesleklerin) başlıcası makinistlik, marangozluk, dülgerlik, demircilik, kunduracılık, mimarlık olup kilim, seccade ve buna benzer şeylerle hamam takımı imal olunur. Bu sanatlar için ayrıca sanayi mektebi olmayıp birtakım üstat yanında ve fabrikalarda istihdam olunan vatan çocuklarının çalışmasıyla meydana gelmektedir (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 188).

Kasabanın kuzey tarafında bir şimendifer hattı vardır. Mersin'den başlayıp Adana'ya kadar uzanır. Ortasında bir şose yolu olup ikiye ayrılarak bir kısmı vilayete ve diğer kısmı Konya vilayetine kadar uzanır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 189).

1925/1926 Yıllarında Tarsus'taki Mevcut Hastalıklar; Kazada sıtma, trahom, kızamık hastalıkları varsa da alınan sağlık tedbirlerince sayesinde atlatılmıştır. Seyhan Nehri ile merkez kaza içerisinden geçen Berdan Nehri taşıdığı zaman 160.000 dönümlük araziye bataklık haline getirmektedir. Bu bataklığın kurutulması ve nehrin mecralarının temizlenmesi esbabına tevessül edilmiştir (1925/1926 Yılı TCDS: 825-826).

1925/1926 Yıllarında Tarsus'ta Neşredilen Gazete: Tarsus Gazetesi, H.1326 (1908) yılında kurulmuştur. Siyasi mahiyette olup haftada iki defa Pazartesi ve Perşembe günleri yayınlanmaktadır. İmtiyaz sahibi Müezzinzade Mehmet Tahir Efendi ve sorumlu müdür Mehmet Fuat Efendi'dir. Halil Zeki Bey yazarlardandır. Kendi matbaası olmayıp Mersin'de Yıldız Matbaasında basılmaktadır. Basılan gazete adedi 700 ila 1.000'dir (1925/1926 Yılı TCDS: 826).

Şehirdeki Mektepler ve Cemiyetler: 1927/1928 yılında Tarsus'ta 123 öğrencili iki orta mekteple 1.052 öğrencili muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Kazada; Halk Fırkası, Türk Ocağı, İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Tayyare Cemiyeti şubeleri vardır (1927/1928 Yılı TCDS: 1204). Bunların

dışında merkez kazada 1925/1926 yıllarında bir Ticaret Odası ve yedi adet çeşitli fabrika mevcuttur (1925/1926 Yılı TCDS: 825).

3. NÜFUS

İncelenen salnamelerde görüldüğü üzere Tarsus'ta Müslüman ve gayrimüslim nüfus bir arada yaşamaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Müslüman nüfus gayrimüslim nüfusa oranla daha fazladır. 1880'li yıllarda kadın nüfusunda sayılmaya başlaması üzerine kadınlara ait nüfus verileri kayıtlarda yer almaya başlamıştır. Tarsus kazasındaki kadın ve erkek nüfusun genel olarak birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 1.1867-1929 Yılları Arasında Tarsus Kazasındaki Nüfus ve Hane Miktarı

	Nüfus		Hane		Yıl	Kaynak
Müslüman	19.032		4.275		1869	H.1286/M.1869 Yılı HVS: 227
Hristiyan	1.391		271			
Müslüman	18.284		7.398		1882	H.1299/M.1882 Yılı AVS: 42
Hristiyan	831		322			
Kadın-Erkek Toplam Nüfus					1894	H.1312/M.1894 Yılı AVS: 98
Müslüman	44.600					
Rum	595					
Ermeni	991					
Katolik	307					
Protestan	249					
Kadın Nüfus					1902	H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187
Müslüman	24.808		25.502		10.203	
Gayrimüslim	1.229		1.329		-	
Kadın					1927-1929	1927/1928 Yılı TCDS: 1204
Tarsus kazası	Doğum	Vefat	Doğum	Vefat	Kadın	Erkek
	254	148	260	189	37.251	36.429

4. DİNİ VE SOSYAL YAPILAR

1868-1902 yıllarında Tarsus'ta dini ve sosyal yapı olarak cami, mescit, medrese, mektep, kilise, tekke, menzilhane, gureba hastanesi, dükkân, mağaza, meyhane, hotel, fabrika, masara, mezbaha, boyahane, basmahane, debbağhane, han, hamam, bedesten, kahvehane, fırın, değirmen, çeşme, saat kulesi, çiftlik binası, hükümet konağı, askeri depo, kışla ve fabrikalar bulunmaktadır (H.1285/M.1868 Yılı HVS: 277; H.1318/M.1900 Yılı AVS: 189; 1320/1902 Yılı AVS: 190).

5. TARIM VE HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Tarsus kazasında toprak ürünlerinden buğday, arpa, yulaf, mahlût, susam, pamuk, ipek kozası, ak darı, mısır darısı, nohut ve mercimek hasılatı olur. Bu hasılatan buğday, arpa, yulaf, pamuk, susam, ak darı, mısır darısı, nohut ve mercimek gibi ürünleri fazlası Arabistan havalisiyle Avrupa taraflarına da tüccar vasıtasıyla toplanarak nakledilir. Bunların yanı sıra komşu beldelere de ihraç olunur ve kalanı da bölge tüketilmektedir (H.1284/M.1867 Yılı HVS: 196; H.1285/M.1868 Yılı HVS: 278; 1925/1926 Yılı TCDS: 825).

Tarsus kasabasının dört bir tarafı bahçeler ile çevrili olup bu bahçelerde portakal, limon, elma, zerdali, seftali, nar, armut ve elma gibi çeşitli meyvelerle patlıcan, binya ve sair sebze çeşitleri yetiştirilerek bölge ile Adana ve Mersin'de satılır. Sanayi mahsulatı ise iplikten alaca ve bez, yünden uzun ve kısa aba, pamuktan ve kıldan şalvar yapılarak, Tarsus, Adana ve Mersin taraflarında satılır. Adı geçen bu mahsulatlar deve, beygir, manda ve beygir arabalarıyla kaza merkezine altı saat mesafe uzaklığında olan Mersin İskelesi'ne nakledilir. Oradan da vapur veya gemiler aracılığıyla Avrupa ve diğer mahallere nakledilir (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67-68).

Halkın üçte ikisi geçimlerini ziraatçilikle ve üçte biri esnaf ve rençberlik ile sağlar. Kasabanın havası ve suyu kötü ise de kazanın sınırları dâhilinde havası ve suyu güzel ve mutedil yaylar bulunduğundan ahalinin çoğu yaz mevsiminde yaylarda olan bağlarına giderler (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 65; H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67-68).

Kazanın içindeki ekili arazi yaklaşık 700.000 dönümden ibaret olduğu gibi 300.000 dönüm de boş arazi, portakallık, otlak, yaylak, kışlak, mera, çayır ve sahipsiz yerlerdir. Bunun 90.000 dönümü kasabanın güney tarafında bulunan sazlıktır. Bu sazlık kasabaya yakınlığı sebebiyle havanın güzelliğini ve genel sağlığı bozmakta

ise de birkaç sene zarfında ziraatın yeni usul üzere genişleyip ilerlemesinden dolayı bir kısmı civar köyler ahali tarafından ihya edilmiştir. Geri kalan 210.000 dönüm boş arazi ve diğer sahipsiz yerler dağınık bir haldedir. Kasabanın dört bir tarafında ve bazı köylerde 300 kadar bahçe ile 1.000 adet kadar üzüm bağları vardır. Birkaç seneden beri Canib-i Şehr'in bazı köylerinde zeytinlik meydana getirilip benzerine gıpta edecek halde cüzi ve külli zeytinyağı imal edilip kasaba ahalisine satılmaktadır. Kazaya üç dört saat mesafede ve çeşitli mevkilerde birçok zeytin bahçeleri harabesi olup bunların bakımı ve temizlenmesi halinde birkaç seneye kadar dışarıya birçok zeytinyağı ihracatı gerçekleşeceğine şüphe yoktur (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 188-189).

1925/1926 yılında kazanın başlıca ticari muamelesi pamuk, buğday, arpa, susam ve susam yağı üzerinedir. Bu sene zarfındaki pamuk ihracatı 13.000 balya yani 1 milyon 690.000 kıyyedir. Pamuk umumi hasılatı 18.000 balya pamuktan yukarıda gösterilen miktardan geriye kalanı kısmen tüccar nezdinde kısmen de yerli fabrikalarda sarf olunmaktadır. Geçen ve bu seneki mahsulattan 2 milyon 727.000 kilo buğday ve 1 milyon 427.590 kilo arpa İzmir vesaire dâhil vilayetlere sevk ve ihraç edilmiştir (1925/1926 Yılı TCDS: 825).

Tablo 2. 1926 Senesi Tarsus Kazası ile Nahiye ve Köylerindeki Yazın-Kışın Ekilen Ürünler ve Miktarları

Kışlık Ekim Ürünleri ve Miktarı									
Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır ve Darı	Mahlût	Toplam				
Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm				
249.250	100.010	18.750	3.008	29.436	400.454				
Yazlık Ekim Ürünleri ve Miktarı									
Pamuk	Susam	Nohut	Fasulye	Patates	Bostan	Mercimek	Soğan	Tütün	Toplam
Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm
405.440	19.000	1.155	1.033	533	3.693	1.072	1.612	608	434.146
Tarsus Kazası ile Nahiye ve Köylerinde Elde Edilen Toplam Hasılat									
Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır ve Darı	Mahlût	Toplam				
Kilo	Kilo	Kilo	Kilo	Kilo	Kilo				
31.954.000	8.000.000	1.333.000	299.000	3.767.000	45.353.000				

Kaynak: 1926/1927 Yılı TCDS: 1099-1110.

Tablo 3. 1927-1929 Yılı Tarsus'taki Ekilen Ürünler ve Miktarları

Ekili Ürünler	1927/1928 Yılı		1928/1929 Yılı	
	Dönüm	Elde Edilen Hasılat (Kilo)	Dönüm	Elde Edilen Hasılat (Kilo)
Buğday	264.170	75.952.000	245.000	21.000.000
Arpa	98.060	8.000.000	98.000	7.400.000
Yulaf	19.187	1.312.000	18.000	1.400.000
Çavdar	3.600	540.000	-	-
Burçak	3.020	113.850	9.100	248.000
Mısır	3.200	459.200	2.400	480.000
Darı/Kum Darı	700	142.400	1.100	132.000
Bakla	850	210.000	700	225.000
Patates	600	266.500	600	55.000
Soğan	-	-	2.000	200.000
Susam	Pamukla karışık olarak ekilir.	1.000.000	19.200	750.000
Pamuk	250.000	-	350.000	11.000
Mahlût	-	-	32.000	1.792.000
Nohut	-	-	1.600	38.000
Mercimek	-	-	2.000	27.000
Fasulye	-	-	3.000	525.000
Bostan	-	-	2.500	2.100.000
Zeytin Ağacı	Ehli ve yabani olarak çok sayıda olduğu için sayılamamıştır.		-	-

Kaynak: 1927/1928 Yılı TCDS: 1199.

Tarsus'taki ehil hayvan türlerine bakıldığında ilk sıralarda küçük hayvancılığın yaygın olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla keçi ve koyun yetiştirilmektedir. Daha sonra tarım ve taşıma işleminde kullanılan öküz, at, katır, eşek vb. hayvanlarında da önemli miktarda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tavuk, hindi ve ördek gibi kümes hayvanları da ahali tarafından çoğunlukla beslenmektedir.

Tablo 3. 1926/1927 Yılında Tarsus Kazasında Mevcut Ehil/Evcil Hayvanlar ve Miktarı

Koç	Erkek Koyun	Dişi Koyun	Kuzu	Teke	Erkek Keçi	Dişi Keçi	Oğlak	Erkek Tiftik	Dişi Tiftik	
270	2.505	12.250	6.185	2.415	19.853	96.626	9.000	19	66	
Boğa	Öküz	İnek	Tosun	Düğe	Dana	Manda Boğası	Manda İneği	Erkek Manda	Malak	
200	10.817	11.044	3.000	4.956	3.704	50	905	1.049	300	
Erkek Deve	Dişi Deve	Deve Yavrusu	Ayır	Beygir/At	İğdic	Kısrak	Tay	Erkek Katır	Dişi Katır	Katır Yavrusu
241	257	100	50	2.542	250	1.975	495	350	200	15.000
Merkep	Ayır Merkep	Erkek Eşek	Dişi Eşek	Sıpa	Köpek	Horuz	Tavuk	Piliç	Hindi	Kaz
80	2.002	3.000	1.200	700	13.889	27.776	69.445	1.000	1.000	1.000

Kaynak: 1926/1927 Yılı TCDS: 1103.

Tablo 4. Tarsus Kazasında Mevcut Ehil/Evcil Hayvanlar ve Miktarı

Yıl	Beygir/At	Kısrak	Merkep	Katır	Deve	İnek	Öküz	Manda	Koyun	Keçi	Tiftik
1927/1928	2.200	2.144	4.591	1.050	498	11.085	10.609	1.914	10.462	116.532	-
1928/1929	2.968	1.515	4.356	411	-	8.867	2.212	1.809	18.426	120.165	670

Kaynak: 1927/1928 Yılı TCDS: 1202; 1928/1929 Yılı TCDY: 692.

6. SONUÇ

Tarsus'ta birçok uygarlık, krallık, beylik ve devletin egemenlik kurması şehrin bulunduğu konumun önemli olduğunu göstermektedir. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda farklı milletlere dair kalıntıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumda bölgenin zengin bir tarihe ve farklı kültürel mirasa sahip olması anlamına gelmektedir.

Geçen yıllar içerisinde sancak statüsünde olan ve kendisine bağlı ortalama altı/yedi nahiye bulunan Tarsus, bir zamanlar birkaç haneden ibaret olan Mersin köyünün zamanla gelişmesi üzerine 1860'lı yıllarda buraya bağlı bir kaza haline gelmiştir. Zamanla Mersin nahiye, kaza, sancak ve vilayet olması üzerine Tarsus'a bağlı bazı nahiyeler Mersin'e bağlanmış ve bu durumda Tarsus'un nahiye sayısını doğal olarak köy sayısını da azaltmıştır.

Tarsus'un ekonomisine baktığımızda salnamelerde şehrin genellikle tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğu görülmüştür. Bu durumda Tarsus ahalisinin büyük bir çoğunluğunun geçimlerini tarımsal faaliyet ile sağladığını göstermektedir.

Salnamelerde verilen nüfusa göre Tarsus nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Tarsus'ta Müslümanlar ile çeşitli etnik ve dini gruplara insanların bir arada yaşamlarını sürdürmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Sefa Alp: Veri toplama, Araştırma, Makale yazma; **Gülbahar Gök:** Makale yazma, Düzenleme

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adana Vilayet Salnameleri, H.1289/M.1872
Adana Vilayet Salnameleri, H.1290/M.1873
Adana Vilayet Salnameleri, H.1294/M.1877
Adana Vilayet Salnameleri, H.1296/M.1879
Adana Vilayet Salnameleri, H.1299/M.1882
Adana Vilayet Salnameleri, H.1308/M.1890
Adana Vilayet Salnameleri, H.1309/M.1891
Adana Vilayet Salnameleri, H.1312/M.1894
Adana Vilayet Salnameleri, H.1318/M.1900
Adana Vilayet Salnameleri, H.1320/M.1902
Akgündüz, A. (1993). Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası.
Aydın, B. (2009). "Salnâme", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.134-136.
Bilgili, A.S. (2011), "Tarsus", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.40, İstanbul: TDV Yayınları, s.111-114.
Darkot, B. (1979). "Tarsus", İslam Anskilopedisi,, C.12/1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1284/M.1867
Halep Vilayet Salnamesi, H.1285/M.1868
Halep Vilayet Salnamesi, H.1286/M.1869
Olgay, Ş. (2014), Milli Mücadele Döneminde Tarsus (1918-1922), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Osmanlı Devlet Salnameleri (Yıl): H.1307/M.1890
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1308/M.1891
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1311/M.1893
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1328/M.1912
Pakalın, M.Z, (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Poş, A. (2008). Arşiv Belgelerine Göre Tarsus'ta Sosyo-Kültürel Yapı (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Sütçü, T. (2004). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salnameler ve Yıllıklar", İlmi Araştırmalar Dergisi, S. 18, s.79-92.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1925/1926
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1926/1927
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1927/1928
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1928/1929
Ulutaş, S. (2012), "Osmanlı Kaynakları ve Tarsus", The Journal of Academic Social Science Studies, C.5 (6), s.523-534.

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

Tarsus İlçesi ile özdeşleşen Şahmeran efsanesi

Gülbahar Gök

Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, gokgulbahar01@gmail.com

Kaynak Göster: Gök, G. (2021). Tarsus İlçesi ile özdeşleşen Şahmeran efsanesi. İçel Dergisi, 1(1), 22-26

Anahtar Kelimeler

Tarsus
Şahmeran
Şahmeran Efsanesi
Camsab
Lokman Hekim

Araştırma Makalesi

Geliş: 16.09.2021
Kabul: 18.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

Geçmişten günümüze kadar birçok özelliği, kültürü, inancı, efsaneyi, tarihi içinde barındıran Mersin'in Tarsus ilçesi bugün bile birçok mitolojik değeri kendi özünde harmanlayarak yoğurmuş ve günümüzde de kendine has bu eşsiz güzellikteki yöre kültürünü yaşatmaya devam etmiştir. Yöre halkı için büyük öneme sahip olan bereketli toprakları, kültürleri, inançları, yörenin kendine has eşsiz tarihi dokusu ve güzellikleri yanında bugün bile dilden dile yaşatılan efsaneleri büyük önem arz etmektedir. Tarsus'un en çok dile getirilen efsanesi tarihi bir mit karakteri haline gelmiş olan Şahmeran efsanesidir. Şahmeran efsanesi kimi zaman bilgeliğin sembolü olurken kimi zaman da şifanın sembolü olmuştur. Bazı anlatılarda Şahmeran'ın Camsab'a olan merhameti ön plana çıkarılıp açgözlü vezirin iktidar hırsına nasıl kurban gittiği anlatılırken, kimi anlatılarda Şahmeran ve Lokman Hekim'in karşılıklı güven ve merhameti anlatılmaktadır. Tüm anlatılarda canlılara duyulan merhamet unsurunun bilgeliğe açılan bir kapıyı sembolize eder. Tarsus ilçesi Şahmeran efsanesiyle bütünleşerek bu efsaneyi adeta yaşatmaya devam etmektedir.

Şahmeran Legend identifying Tarsus

Keywords

Tarsus
Şahmeran Legend
Camsab
Lokman Hekim

Research Article

Received: 16.09.2021
Accepted: 18.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

County of Mersin, Tarsus, which includes lots of properties, cultures, beliefs and history, blends lots of mythological values and lives community culture even today. Fertile lands, cultures, beliefs which have great importance for local people, unique history of the region and its beauties legends which are told even today have great importance. Legend of Tarsus which is told mostly is Şahmeran legend which becomes a historical myth. While Şahmeran sometimes becomes symbol of wisdom, it sometimes becomes symbol of heal. While Mercy of Şahmeran which he has for Camsab and how covetous vizier is overwhelmed by its ambition is featured in some narration, mutual reliance and mercy of Şahmeran and Lokman Hekim is narrated in some narration. Mercy for living beings is symbolized as a door opened for wisdom in all narration. Tarsus sustains this legend by becoming integrated with Şahmeran legend.

1. GİRİŞ

Anadolu tarihi çağlar boyunca gerek jeopolitik konumunun verdiği avantajlar gerek yer altı yerüstü kaynakları gerekse bereketli toprakları sayesinde birçok farklı millet ve etnik unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun Çukurova Bölgesinin güneyinde bulunan ve günümüzde Mersin iline bağlı olan Tarsus ilçesi de tıpkı bağlı olduğu bu eşsiz coğrafyaya benzemektedir. Tarsus çok eski zamanlardan günümüze kadar birçok millete ev sahipliği yapmış; kültürün, dinin ve hoşgörünün merkezlerinden biri olarak tüm farklılıkları kucaklamakla kalmamış onları özümsemiş ve tıpkı bir müzik ritmi gibi ahenkle bütünleşmiştir. Yöre; kültürü, eşsiz tarihi ve farklı inançları ile dilden dile aktarılan efsaneleriyle de dikkat çekmektedir. Gerek Orta Asya Türk Kültürünün Şamanist inançlarının uzantısı gerekse etkileşime girilen farklı milletlerin mitolojik efsanelerinin etkileşiminden olsa gerek bölgede birbirinden farklı hikâyeler bulunmaktadır.

İnsanlar geçmiş yıllarda güçlü, heybetli ve korkulan hayvanlara karşı hep ilgi duymuştur. Kaplan, kartal, ayı, kurt vb. hayvanlar insanlar için vazgeçilmez birer motif, resim figürü ve hikâye konusu olmuştur. Hatta bu hayvanlara olağan üstü meziyetler atfedilerek birer mitolojik kahraman özelliği de kazandırılmıştır. Orta Asya Türk Kültüründe de bu tür mitolojik hayvanlara oldukça sık rastlanmaktadır. Türklerin mitolojik olarak önem verdiği hayvanlarından biri olan yılan farklı efsanelerde oldukça farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Tıpkı Mersin ilinin Tarsus ilçesinde dile gelen ve günümüzde de anlatımına devam edilen yarı insan yarı yılan şeklindeki Şahmeran'da da olduğu gibi... Bu çalışmada Tarsus yöresinde nesilden nesle dilden dile aktarılan yöre halkı için efsanevi bir hikâyeden çok daha fazlası olan ve tarihi mekânlara adı verilen Şahmeran Hikayesi'ni değerlendireceğiz.

2. ŞAHMERAN EFSANESİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Bereketli Anadolu coğrafyasının eşsiz güzelliklerine sahip olan Tarsus, efsaneleriyle de günümüzde değerini korumaya devam etmektedir. Tarsus'un İlk çağlardan günümüze kadar gelişmiş bir kent olduğu tarihî kaynaklardan ve arkeolojik kazılardan ortaya çıkmaktadır. Tarsus, sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla, tarihî süreç içerisinde yerli Anadolu kültürünün yanı sıra hem doğu hem de batı kültürüne ev sahipliği yapmış bir yöredir. Tarihî kaynaklar ve arkeolojik kazılar sonucu elde edilen bilgiler, bu tarihi kentin kuruluşunun neolitik çağa kadar uzandığını gözler önüne sermektedir. Zaman içerisinde gelişen ve kendine farklı değerler katan bu yerleşim merkezinde, tarihî süreç içerisinde Asurîler, Fenikeliler, Persler, Makedonyalılar, Selevkiler, Mısırlılar, Romalılar ve dolayısıyla Bizanslılar, Araplar ve son olarak da Türkler bulunmuşlar ve burayı yurt edinmişlerdir (Bilgili, 2001: 1-3). Bu durum kuşkusuz Tarsus ilçesinin sadece kültürel ve ekonomik özellikleri ile ilgili değil coğrafi konumunun da ona kattığı değerden kaynaklıdır. Tarsus Akdeniz kıyısının eşsiz güzelliklerine ait olan Mersin iline bağlı olup Türkiye'nin en kalabalık ilçe merkezlerinden biri olma özelliğini gösterir. Akıp giden zaman içinde kuşkusuz bunca medeniyet ve insanlar bir zincirin halkaları gibi yörenin kültürel dokusunu ilmek ilmek işlemiş ve eşsiz bir mistik hava katmıştır. Tarsus ilçesi günümüzde de söz konusu zengin kültürel dokusunu korumaya ve yeni değerler eklemeye devam etmekle birlikte; tarihi değerleri ile de ön plana çıkmaktadır. Tarsus, içerisinde bulunan cami, mescit, medrese, zaviye, kilise, han, hamam, kale gibi dinî ve sosyal vakıf eserlerinin varlığı; Ashâb-ı Kehf¹ gibi bir inanç merkezinin yer alması; ayrıca dini inanç gereği Danyal Peygamber, Bilâl-i Habeşî, Halife Me'mun, Hz. İsa'nın havarisi St. Paul vb. önemli isimlerin burada doğmuş, yaşamış ya da bulunmuş olmaları; bu isimlerden bazılarının ait makam mezar veya Türbelerinin yapılması Tarsus'u hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için önemli bir dini ve kültürel merkez konumuna getirmiştir (Çıblak, 2007: 187).

Bölge de dilden dile aktarılan Güneydoğu Bölgesinde de özellikle Mardin yöresinde benimsenmiş olan Şahmeran Efsanesi yöre halkı için bir hikâyeden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Şahmeran sadece Anadolu coğrafyası, kültür ve inancına değil dünyanın farklı coğrafyalarındaki kültür, inanış ve hatta hikayelere de konu olmakla birlikte heykel, resim, minyatür ve filmlere de konu olmuştur. Kuşkusuz bu mitolojik efsanenin de bir çıkış noktası vardır. Şahmaran kelimesinin dilimize nerden ve nasıl geldiği konusu oldukça ilgi çekicidir. Zira Şahmeran, Farsça bir sözcük olmakla birlikte, şah ve mar kelimelerinin birleşiminden meydana geldiği bilinmektedir. Şah; hükümdar, yönetici, padişah anlamına gelirken, mar kelimesi ise; yılan demektir. Maran kelimesi çoğulu ifade ederek, yılanlar anlamında kullanılmaktadır. Şah-ı Maran, yılanların şahı, Yılanların hükümdarı anlamındadır. Terkip Türk dünyasında Şahmaran/Şahmeran şeklindedir (Yılar, 2016: 1). Bu çalışmada da çoğunlukla Şahmaran tercih edilmiştir. Şahmeran, Şah-ı Maran, Şah-ı Meran, Câmasbnâme², Camsab'ın Öyküsü, Şahmeran Hikâyesi, Yeraltı Sultanı Yemliha'nın Öyküsü, Hasib Kerimeddin ve Şahmeran Hikâyesi gibi isimlerle

¹ Ashâb-ı Kehf, pagandan kültürden Hristiyanlığa, oradan da Müslümanlığa uzanan bir süreçte farklı kültürlerin etkileşimine örnek olan bir hikayedir. Hristiyan inancına göre Yedi Uyurlar efsanesi olarak bilinir. Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmaya başladığı dönemde meydana gelmiştir. Ashâb-ı Kehf, İslam kültüründe Hristiyanlık kültür ve inancına göre daha fazla bilinen ve tazeliğini koruyan bir kıssa olmuştur. Bu durumun en büyük nedeni ise; İslam'ın Kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'de yer almasıdır. Kuran'ın 18. suresi olan "Kehf" suresinin 9-26. ayetleri bu kıssa ile ilgilidir. Bkz. Demir, 2013: 1230-1231.

² Câmasbnâme, Dânyâl peygamberin oğlu Câmasb'ın başına gelen ve yaşadığına inanılan olaylarla, Şahmeran'ın yanındayken geçirdiği günleri anlatan iç içe girmiş birkaç hikâyeden meydana gelmektedir. Türk ve İran edebiyatında önemli bir yere sahip olan hikayelerdendir. Bkz. Erkan, 1993: 44.

anılmıştır ve dile gelmiştir. Yakın zamanlarda da anlatımı devam eden; Şahmaran veya Şahmeran hikâyesi/efsanesi adıyla bilinip anılmaktadır. Türkiye’de, Şahmaran karşılığı olarak, “Şahmar (Kars), Şahmelek (Ankara)” kelimelerinin de kullanıldığını bilmekteyiz (Derleme Sözlüğü, 3734). Bununla birlikte Ashâb- Kehf olarak birçok din ve efsaneye konu olmuş, 6 imanlı genç, köpekleri ile bir mağarada Allah tarafından uykuya daldırıldığına inanılan hikâyede de Yedi Uyurlar olarak anlatılan gençlerden birinin adı Yemliha’dır. Hatta Yemliha, 300 yıllık uykudan uyandıktan sonra çarşıya giden kişidir (Yıldırım, 2008: 77-78).

Yöreyle ait olan ve birçok hikâyeye kitaplara konu olan hatta Kutsal kitaplarda yer alan Ashâb-ı Kehf efsanesindeki “Yemliha” ismi, “hükmetmek, hükümdar olmak” anlamına gelir ve bu isim Şahmeran’ın isimlerinden biridir. Tarihi kaynaklara bakacak olursak şayet, Şahmeran efsanesinin Hint, İran, Yunan, İbrani ve Arap kaynaklarından motifler taşıdığını söyleyebiliriz (Sökmen-Balkanal, 2018: 284). Şahmeran efsanesinin çıkış noktası merak edilen bir unsur olmakla beraber; Şahmeran ile ilgili anlatılanların kaynağı İran ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan “Câmasbnâme” adlı esere dayanmaktadır (Çıblak, 2007: 191). Şahmeran farklı kaynaklara ve coğrafyalara dayandırılrsa da Doğu’da “Yılan Kadın”, Batı’da göz göze geldiklerini taşla çeviren, saçları yılan dişli bir figür olan “Medusa”dır (Doğanay, 2012: 11).

3. ANADOLU MİTOLOJİSİNDE YILAN

Zengin Anadolu kültüründe güçlü hayvanlar oldukça önemli bir yere sahip olmakla beraber yöresel motiflere oyunlara hatta süsleme sanatlarına bile konu olmuştur. Anadolu’da yaşamış olan birçok medeniyete yılanla ilgili mitlere rastlanmaktadır. Mitlerde kimi zaman dişliliği, kimi zaman erkekliği sembol ederek karşımıza çıkan yılan, başta yaşam ve ölüm, hastalık ve şifa, iyilik ve kötülük olmak üzere birçok gizli güçlere ve sırlara sahip olmuştur (Sökmen-Balkanal, 2018: 282). Yılanlar sadece Anadolu kültüründe değil aynı zamanda Orta Asya Türk Kültüründe de önemli yere sahiptir. Türk kozmolojisinde yer unsurunun ve kuzeyin simgesi olan yılan, on iki hayvanlı Türk takviminin de önemli görülen yıl simgelerinden biridir (Çoruhlu, 2011: 183).

Şamanların ruhsal yolculuklarını gerçekleştirmede kullandıkları ve totem olarak kabul ettikleri çeşitli hayvan türleri vardır. Bunlardan birisi de yilandır. Yılan, Şamanizm’de Şaman’ın gerçek dünyadan ruh dünyasına geçmesini sağlayan bir araçtır. Şamanlar gerek kıyafetlerinde gerekse ayinleri esnasında kullandıkları davullarda yılan motifini oldukça fazla kullanmışlardır. Şamanın bazı doğa üstü güçlerini yılan sayesinde elde ettiğine inanılmaktadır. Esrareniz âlemleri bilen ve kutsal güçleri olan bir varlık olarak görülen yılanın, Şaman’ın gökyüzünde ve yeryüzünde gerçekleştirdiği ruhsal yolculuklarında onunla yolculuk ettiğine inanılırdı. Bu nedenle Şaman’ın gökyüzüne yaptığı yolculuklarda giydiği manyaklarda üç başlı ve büyük ağızlı bir yılan motifi yer alırdı (Gedik, 2020: 423-424).

Şaman inancına göre yılanlar; şamanların yeraltı ve yeryüzü seyahatlerini gerçekleştirirken onları kötülüklerden koruduğu için ayrı bir öneme sahiptir. Hatta şamanların geleneksel törenleri sırasında giydikleri kıyafetlerde üç başlı ve büyük ağızlı yılan motifi bulunmaktadır (Seyidoğlu: 1998: 87). Şahmeran efsanesi öylesine benimsenmiş ve Anadolu kültürü ile özdeşleşmiş ki sadece birçok tarihi yapı ve mekâna adı verilmiştir. Tarsus’ta bulunan Yılan Kalesi (Şahmeran Kalesi), Şahmeran Hamamı ve Şahmeran Heykeli, Siirt’te bulunan Şahmeran Mağarası ve Iğdır’da yer alan Şahmeran Tepesi bu mekânlar arasındadır. Yaklaşık üç bin yıllık bir geçmişe sahip olan Şahmeran Efsanesi, Anadolu coğrafyası üzerinde Tarsus’tan Urfa’ya, Erzincan’dan Artvin’e kadar tüm Anadolu’da benimsenmiştir ve anlatılmıştır (Sökmen-Balkanal, 2018: 284).

4. Şahmeran Efsanesi ve Yörenin Efsaneye Yönelik İnanıcı

Yöre halkı tarafından dilden dile aktarılan Şahmeran Efsanesine kısaca bakacak olursak; efsane oduncu bir genç ile yılanların şahı Şahmeran arasında geçmektedir. Hikâye şu şekildedir;

“Odunculukla geçimini sağlayan Camsab adlı genç bir gün ormanda içi bal ile dolu bir kuyu bulur. Balı çıkarmak amacı ile arkadaşları tarafından kuyuya indirilen Camsab arkadaşları tarafından kuyudan çıkarılmayarak orada bırakılır. Camsab, kuyunun içinde bir taht üzerinde oturan üst tarafı insan alt tarafı yılan şeklinde bir varlık görür. Bu varlık insan gibi konuşan Şahmeran’dır. Camsab, Şahmerandan kendisi bırakmasını ister. Şahmeran ise, kendi ölümünün bir insan elinden olacağını, eğer kendisini bırakırsa yerinin insanoğlu tarafından çabucak bulunabileceğini söyleyerek Camsab’ın gitmesine izin vermek istemez. Ancak Camsab’ın ısrarlara dayanamayan Şahmeran, yerini kimseye söylememesi şartıyla Camsab’ın evine dönmesine izin verir. Bu sırada ağır bir hastalığa yakalanan Tarsus padişahının iyileşebilmesi için hekimler padişaha, Şahmeranın etinin yenilmesi önerilerek şifa bulacağı söylenir. Padişah da bu tavsiye üzerine Şahmeran’ın yerini bulana ve söyleyene büyük vaatlerde bulunulur ancak yerini bilen veya bulan kimse ortaya çıkmaz. Vezir ise, Şahmeran’ı gören kişinin sırtının yılan derisi gibi pul pul olduğunu padişaha söyleyince, padişah herkesin hamama gelerek yıkanması emrini verir. Camsab Şahmeran’a söz verdiği için hamama gitmek istemese de zorla götürülür. Camsab’ın sırtının yılan derisi gibi pul pul olduğu görülünce, kendisinden zorla Şahmeran’ın yerini öğrenirler. Şahmeran kaderini bildiği için bu olaya karşı koymaz ve Camsab’a ölümünden sonra etini kaynatarak ilk suyu vezire, ikincisini padişaha içirmesini, üçüncüsünü de kendisinin içmesini tembihler. Şahmeran, öldürülmek üzere hamama götürülerek burada öldürülür ve eti kaynatılır. Vezir kaynayan ilk suyu Camsab’ın içmesini ister. Camsab ise, Şahmeran’ın dediklerine

uyarak ilk suyu vezire verir. Vezir, bu suyu içer içmez ölür. İkinci suyu padişaha verir ve suyu içen padişah iyileşir, üçüncüsünü içen Camsab ise akli ve zekâsı daha da güçlenip padişaha baş vezir olur” (Çıblak, 2007: 188-189). Bu hikâye kişiden kişiye ve yörenin farklı bölgelerinde değişiklik gösterebilmektedir. Mesela bazı hikâyelerde Şahmeran erkek çoğunlukla kadın olarak anlatılırken, bazı anlatılarda ise akıl ve zekâ olarak gelişen Camsab, Şahmaran efsanesinde Lokman Hekim olarak yer alır. Yazılı eserlerde Lokman Hekim’den bahsedilmezken efsanelerde Camsab, Şahmaran’ın ölümünden sonra veya en başta Lokman Hekim olur. Yazılı Şahmaran hikâyesinde Camsab’ın babası Danyal peygamberin ölümsüzlük otunu araması ve sonuçta başarısız olması motifi vardır. Oysa Şahmaran’la ilgili anlatılan efsanelerde genellikle Camsab, Lokman Hekim’e dönüşmektedir (Yılar, 2016: 10). Şahmeran ve Lokman Hekim ile ilgili hikâye ise şu şekilde anlatılmıştır;

“Odunculukla ile geçimini sağlayan Lokman bir gün evine dönerken yolun ormanlık tarafında bir garip bir inilti duyar. Sesin geldiği yöne doğru gittiğinde ise burada üst tarafı insan alt tarafı yılan olan tuhaf bir yaratığın yaralı olduğunu görür. Lokman korkup geri döneceği sırada bu yaratık ona, korkmamasını ve kendisine yardım etmesini, bu iyiliğinin ise karşılığını bir gün mutlaka alacağını söyler. Lokman, Şahmeran’a yardım ve merhamet ederek onun yaralarını sarar ve Şahmeran kısa sürede iyileşir. Şahmeran, gördüklerini kimseye anlatmamasını söyleyerek bu konuda Lokman’dan kendisi için söz ister ve konuşmanın ardından kendi ölümünün bir insan elinden olacağını bildiğini, kendinin ölüm haberini aldığı anda Lokman’ın neler yapılması gerektiğini, ayrıca neyin hangi hastalığa iyi geldiğini, ilaçların nasıl hazırlanması gerektiğini Lokman’a tek tek anlatır. Bu olaydan sonra Lokman evine döner ve artık o özünde bambaşka bir insan olur. Lokman artık bütün zamanını okuyup yazmaya, yeni şeyler öğrenmeye ayırır. Aradan uzun bir zaman dilimi geçer. Şahmeran, sarayındaki billur suda çevrenin güzelliklerini izlerken Tarsus padişahının güzeller güzeli kızını görerek hemen oracıkta o an kıza âşık olur (Sökmen-Balkanal, 2018: 286-287). “Günün birinde padişahın kızının hamama götürüldüğünü anlayınca duramaz ve onu daha yakından izleyebilmek için kendisi de gizlice hamama gider. Ancak hamamda kızın hizmetkârları tarafından kısa sürede fark edilen Şahmeran, göbek taşı üzerinde öldürülür. Şahmeran’ın öldürüldüğünü öğrenen Lokman Hekim, hemen hamama gelir. O sırada Tarsus padişahının hastalandığını, müneccim başının baktığı fallardan padişahın ancak Şahmeranın etinin suyundan içerse iyileşebileceği haberini duyar. Padişahın kötü kalpli veziri, Şahmeran’ın olağanüstü güçlerini bildiğinden padişah için gerekli olan ilacı kendisi hazırlamak ister. Ancak onun asıl amacı Şahmeran’ın zehirli kısmın suyunu padişaha içirebilmektir. Böylece ölen padişahın kızıyla evlenerek Tarsus’a hükmetmektir. Lokman da ilacı kendisi hazırlamak ister, sonunda bu görev padişah tarafından Lokman’a verilir. Lokman, Şahmeran’ın daha önceden kendisine anlattığı gibi cansız gövdeyi üçe böler, her parçayı ayrı ayrı kaynatır. Bu parçalar kaynarken her biri hangi hastalığa iyi geleceğini söylemeye başlar. Bu sırada vezir Lokman’ın yanına gelerek, insanlara olağanüstü güçler veren parçanın suyunu ister. Lokman, vezirin kötü niyetini anlayarak ona kuyruk suyundan verir. Vezir, bu suyu içer içmez ölür. Gövdenin suyunu kendisi içer, baş kısmının suyunu padişaha içirerek onun iyileşmesini sağlar. Lokman, saraydan ayrılp kırlarda dolaşırken birden çiçeklerin, bitkilerin dile geldiğini ve hangi hastalığa iyi geldiklerini söylemeye başladıklarını duyar. Lokman, bütün bunları defterine geçirince dönemin en iyi hekimi olur” (Çıblak, 2007: 189-190).

Tarsus yöresindeki bazı inançlara göre; diğer yılanlar, hükümdarları olan Şahmeran’ın öldürüldüğünden habersizdir. Zira Şahmeran, yılanlara hamama yıkanmaya gittiğini ve oradan da bir düğüne gideceğini söylemiş ve daha sonra sarayından ayrılmıştır. Yılanlar, o günden bu yana hâlâ Şahmeran’ın dönüşünü beklemekte, duydukları her davul sesi ile düğünün devam ettiğini ve şahlarının döneceğini sanmaktadır. Davul seslerinin kesildiği gün-kıyametten bahsedilmekte-yılanlar Şahlarının öldüğünü anlayarak Tarsus’a gelecek ve tüm insanlara karşı büyük bir düşmanlığa başlayacaklardır (Çıblak, 2007: 191). Şahmeranla ilgili efsanelerin kökeni oldukça eski dönemlere uzanmaktadır. Nitekim kaynaklardan edinilen bilgiye göre 2000 yıl kadar öncesine ait olduğu düşünülen Tarsus sikkelerinin üzerinde, Şahmeranın öldürüldüğünü öğrenen yılanların intikam almak amacıyla şehre saldırmalarının canlandırıldığı tasvirî figürler tespit edilmiştir (Çıplak, 2003: 314). Yöre halkı tarafından Şahmeranın öldürüldüğüne inanılan Şahmeran Hamamı ise; Tarsus’ta Kızıl Murat Mahallesi’nde yine kendisiyle aynı adı taşıyan Şahmeran Sokak’ta bulunur. Bu hamamın, inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 15. yüzyılda Ramazanoğulları tarafından Romalılar’dan kalma bir hamam temeli üzerine yapıldığı tahmin edilmektedir. 1651 yılında vakıf olarak Softa Mahmut Paşa Vakfı’na bağlanan hamamda, 1873 yılında zamanın yıpratıcı etkisinden kurtarmak için restorasyon çalışmaları yapılmıştır (Çıblak, 2007: 187). Türk kültürü açısından oldukça büyük bir öneme sahip olan hamam sadece yıkanmak, temizlenmek, dinlenmek amacıyla gidilen bir mekânın çok daha ötesinde şifa verdiğine hastalıkları dökülen banyo suları ile vücuttan arındırıldığına inanılmaktadır. Nitekim hasta olan padişahın hamam sayesinde iyileşmiş olması bu inanca işaret edebilir. Şahmeran efsanesinde bahsi geçen ve hikâye ile aynı isimde anılan hamam, mimari olarak güney-kuzey doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Duvarları moloz taştan inşa edilmiştir. İçeriye giriş, güney yönünden sağlanan hamamda, soyunma yeri, ılıkılık, sıcaklık ve külhan bölümleri de bulunmaktadır. Giriş bölümünde bulunan soyunmalık kısmı, ahşap çatı ile örtülü olup üzeri kiremitle kaplıdır. Sıcaklık ve ılıkılık kısımlarının üzeri ise kubbe ile örtülüdür. Hamamın işlevselliğini etkin biçimde sürdürebilmesi için yapılan onarım çalışmalarında, binada birtakım düzenlemelerde bulunulmuş ayrıca ortada sekizgen şeklinde bir havuz yapılmıştır. Bugün de kullanımda olan mistik tarzdaki bu hamam, tarihî bir özelliğe sahip olmasının yanı sıra yılanların şahı olarak bilinen Şahmeranın öldürüldüğü yer olduğuna inanılması nedeniyle halk arasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim

hamamın göbek taşında ve yine iç kısımdaki duvarlarında görülen hafif kırmızıya yakın rengin, burada öldürüldüğü belirtilen şahmeranın kanından geldiğine inanılmaktadır (Çıblak, 2007: 187-188).

5. SONUÇ

Tarsus yöresinin kültürel mirası olan Şahmeran Efsanesi, günümüzde de en çok anlatılan, anılan ve adı tarihi mekanlarda yaşatılan hikâye olma özelliğini taşıyor. Yöre halkı kültürel değerlerle süslediği ve mitolojik özelliği ile dikkat çeken efsaneyi yaşatmaya devam edecektir. Bizlere düşen iş ise böylesine özel bir efsaneyi yaşatmaya dilden dile aktarmaya devam etmek ve şahmeran efsanesini zamanın yıpratıcı etkisinden kurtarmaktır. Nasıl ki tarihi ve mistik mekanları görmek hissetmek o anı yaşamak için tarihi mekânın yer aldığı yerlere gidiyorsak, aynı şekilde Tarsus ile bütünleşmiş Şahmeran Efsanesini düşsel olarak yaşamak ve içsel olarak hissedebilmek için efsanesinin geçtiğine inanılan bu ilçeyi ziyaret etmemiz gerekmektedir. Bazı efsanelerin tarihin aşındırıcı etkisi karşısında sapasağlam değişmeden değiştirilmeden varlığını devam ettirebilmesi için zaman mekân zinciri kırılmamalıdır. Gelecek nesillerin kültürel değerlere sahip çıkabilmesi için bu zincirin olabildiğince sağlam olması elzemdir.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Bilgili, A.S. (2001). *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih)*, Ankara: KB Yayınları.
- Çıblak, N. (2007). "Tarsus Kültürünün Tanımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16 (1), s.185-196.
- Çıplak, M. N. (2003). *İçel Tarihi (Tarihî Turistik Zenginlikleriyle)*, Mersin: Selim Ofset Matbaacılık.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Demir, H. (2013). "Modern Zamanlarda Bir Ashâb-ı Kehf Yorumu: Ayışığı Sofrası", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (8/1), s.1229-1237.
- Derleme Sözlüğü (1993). C.10, Ankara: TDK Yayınları.
- Doğanay, E. (2012). *Düş ya da Gerçek Şah-ı Maran*, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları.
- Erkan, M. (1993). "Câmasbnâme", *DİA*, C.7, Ankara: TDV Yayınları, s.43-45.
- Gedik, S. (2020). "İnanç Dünyasında Yılanın Ele Alınışı", *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), s.420-430.
- Sökmen, S.-Balkanal, Z. (2018). "Anadolu'da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran'ın Halk İnanışlarındaki Yeri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8 (15), s.281-296.
- Yılar, Ö. (2016). *Yemliha'dan Camasbnâme'ye Lokman Hekim'den Günümüze Şahmaran*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

İçel İli jeolojisine ve jeolojik sorunlarına genel bir bakış

Aydın Alptekin^{*1}, Murat Yakar²

¹Mersin Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Mersin, Türkiye, aydinalptekin@mersin.edu.tr

²Mersin Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, Mersin, Türkiye, myakar@mersin.edu.tr

Kaynak Göster: Alptekin, A., & Yakar, M. (2021). İçel İli jeolojisine ve jeolojik sorunlarına genel bir bakış. İçel Dergisi, 1(1), 27-30.

Anahtar Kelimeler

İçel
Jeoloji
Toros Dağları
Jeolojik sorunlar

Araştırma Makalesi

Geliş: 18.09.2021
Kabul: 19.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

Bu çalışmada genel olarak İçel ilinin jeolojik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Oldukça engebeli bir yapıya sahip olan çalışma alanı Toros Dağları ile Akdeniz arasında kalmaktadır. İçel, Alp-Himalaya Orojenik Kuşağı'nın önemli noktalarından birisidir. İçel ilinin jeolojik yapısı Kaledoniyen, Hersiniyen ve Alpin orojenezlerinin etkisi altında kalmıştır. Bölgede bulunan Ecemiş Fay Zonu ve Kırkkavak Fayı bölgenin tektoniğini ve jeomorfolojisini kontrol etmektedir. Bölgede pek çok karstik unsur yer almaktadır ve bölge karmaşık bir jeolojik yapıya sahiptir. Pre-Kambriyen'den Kuvaterner'e kadar geniş zaman aralığında oluşmuş olan kayalara sahiptir. Bölge için yapılmış olan mühendislik çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek olan projelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için bölgenin jeolojik yapısının iyice anlaşılması gerekmektedir. Bölge için hazırlanmış olan jeolojik haritaların tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

An overview of the geology and geological problems of Icel Province

Keywords

İçel
Geology
Taurus Mountains
Geological problems

Research Article

Received: 18.09.2021
Accepted: 19.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

In this study, information about the geological structure of the province of İçel was given in general. The study area, which has a very rugged structure, is between the Taurus Mountains and the Mediterranean Sea. İçel is one of the important points of the Alpine-Himalayan Orogenic Belt. The geological structure of İçel has been under the influence of Caledonian, Hercynian and Alpine orogeny's. The Ecemiş Fault Zone and Kırkkavak Fault in the region control the tectonics and geomorphology of the region. There are many karstic elements in the region and the region has a complex geological structure. It has rocks that were formed in a wide time range from Pre-Cambrian to Quaternary. Engineering studies for the region are insufficient. It is necessary to understand the geological structure of the region thoroughly in order to carry out projects that will meet today's needs in a healthy way. The geological maps prepared for the region need to be revised.

1. GİRİŞ

Türkiye, Pontidler, Anatolidler, Toridler ve Arap Otoktonu olmak üzere dört ana kuşaktan oluşmaktadır. Türkiye'nin başlıca paleotektonik unsurları; Rodop-Pontid Kitası, Sakarya Kitası, Menderes-Toros Bloğu, Kırşehir Bloğudur (Yılmaz, 2004).

İçel, Toros Dağları ile Akdeniz arasında kalmakta ve Alp-Himalaya Orojenik Kuşağı'nın önemli bir parçası olmaktadır. Bölgenin Paleozoyik' ten itibaren yapısal gelişimini incelemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Paleozoyik zamanında büyük bölümü deniz altında olan bölgede karbonatlı ve klastik malzeme çökelmiştir ve bu malzemeler Kaledoniyen ve Hersiniyen Orojenezi sırasında metamorfizmaya uğramıştır (Tapur, 2003). Alp orojenezi ile de bölge aşırı miktarda deformasyona uğramıştır (Tapur, 2003).

Paleotektonik dönem, Miyosen-Pliyosen zaman diliminde Anadolu'da tamamlanmış ve Neotektonik dönem başlamıştır. Bu zaman diliminde jeolojik olaylar etkin bir şekilde devam etmiştir ve Anadolu' nun bugünkü coğrafyası oluşmuştur (Dündar, 2020).

Orta Miyosen' de sığ deniz ortamında çökelen kireçtaşları önemli bir tektonik olay yaşanmadığından yatay katmanlı veya çok az eğimlidir (Yücel, 1985). Deniz ise Triyas ortalarında çekilmeye başlamış ve bölge Üst Triyas zaman diliminde kara halini almıştır (Yücel, 1985).

Mesozoik sonuna doğru Alpin orojenezi hareketleri etkisiyle sedimanlar kıvrılarak yükselmiş ve akarsu ağı oluşmaya başlamıştır ve Kuvaterner zamanında ise günümüzdeki halini almıştır (Tapur, 2003).

Tektonik açıdan aktif olan bölge, Ecemiş ve Kırkkavak Fay zonları arasında kalmaktadır. Eosende, bölgeyi KKD ve DB yönünde kat eden faylar ve inceleme alanı batısında yer alan Ecemiş fayı oluşmuştur, Neotetis kuzey kolu ise kapanmıştır (Yılmaz, 2004). Neotetis' in güney kolunun kapanımı ise Geç Oligosen' de gerçekleşmiş ve çarpışma başlamıştır. Pliyosen' den itibaren, etkin sıkışma tektoniği bölgeyi yükselterek ortamın sığlaşmasını ve kara halini almasını sağlamıştır (Yılmaz, 2004).

Toroslar, Batı, Orta ve Doğu olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İçel İli Orta Toroslar kesiminde yer almaktadır. Toroslar Kambriyen-Tersiyer zaman aralığında çökelmiş kaya birimlerini kapsamaktadır (Özgül, 1971). Özgül 1971 bu kaya birimlerine birlik adını vermiştir. Birliklerin yaşları Tablo 1' de verilmiştir. Bölgedeki kayaç türleri ve özellikleri titiz bir şekilde belirlenmeli ve jeoloji haritasında belirlenmelidir. Bu durum bilimsel çalışmalarda araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Aynı bölge için tekrar tekrar araştırma yapılmamış olacaktır. Mostra veren bütün kayaçların petrografik özellikleri belirlenmelidir.

Tablo 1. Birliklerin bulunan kayaçların yaşları (Özgül 1976).

Birlik	Yaş
Alanya Birliği	Permian- Alt Tersiyer
Aladağ Birliği	Üst Devoniyen- Maastrichtiyen
Geyikdağı Birliği	Kambriyen - Lütseyen
Antalya Birliği	Kambriyen- Üst Kretase
Bozkır Birliği	Permian- Üst Kretase
Bolkardağ Birliği	Devoniyen - Alt Tersiyer

2. JEOLJİK HARİTALAR

MTA tarafından 1/25.000 ve 1/100.000 ölçekli jeoloji haritaları hazırlanmıştır. Bu jeolojik haritaların hazırlanmasında El GPS'i kullanılmıştır. Bu durum formasyon sınırlarının, akarsuların ve fay hatlarının çiziminde hatalara sebep olmaktadır. İki adet 1/100.000 ölçekli haritayı yan yana açtığımız zaman bu durum net olarak görülmektedir. Ayrıca MTA'dan temin edilen bu haritalarda koordinat verisi bulunmamaktadır. Sayısallaştırma işleminde alternatif yöntemler aranmaktadır. Daha önce hazırlanmış olan bir ortofotodan koordinat çekmek en sık kullanılan yöntemdir. Bu şekilde yapılan jeoreferanslama işlemi de ek hatalara yol açmaktadır.

Sayısal Yükseklik Modeli (SYM); hava fotoğraflarından, uydu görüntülerinden, topografik haritadan ve arazi gözlemlerinden oluşturulabilir (Yakar, 2009). SYM' deki hata projenin doğruluğunu olumsuz etkiler. Bu sebeple altlık olarak kullanılan haritanın güncel, yüksek çözünürlükte ve en az hatayla hazırlanmış olması gerekmektedir.

Sürekli Çalışan Referans İstasyonları (CORS) şu anda en güvenilir sistemdir. Bu haritaların CORS teknolojisi ve İnsansız Hava Aracı (İHA) kullanılarak yeniden hazırlanması şehirde yapılacak pek çok mühendislik projesinde güvenilir bir altlık olarak kullanılabilir.

Erdemli kaya düşmesi gözlenen alan (Alptekin ve ark. 2019), Erdemli' de bir göletin alanı ve sınır değişimi (Unel ve ark. 2020), Kerimler Mahallesi' nde bir gölet projesi için hacim ve alan hesapları (Alptekin ve Yakar 2020a), Çukurkeşlik Mahallesi' nde bir heyelan bölgesi (Alptekin ve Yakar 2020b) bu teknoloji kullanılarak modellenmiştir.

3. JEOLJİK UNSURLAR

Bölgede jeolojik anlamda yapılabilecek pek çok çalışma bulunmaktadır. Jeolojik çalışmalar yetersiz kalmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamada zayıf kalmaktadır. Napların şehrin jeolojik özelliklerine etkisi üzerine yapılmış elle tutulur bir çalışma bulunmamaktadır.

3.1. Hydrogeology

Tipik Akdeniz iklimi görülmekte olan bölgede 18 adet Meteoroloji İstasyonu bulunmaktadır. Akgöl, Keklik Gölü, Paradeniz Gölü, Aygır Gölü, Kamışlı Gölü ve Uzun Gölü bulunmaktadır. Berdan, Tarsus, Kadıncık-1, Gezende ve Sorgun Barajları bulunmaktadır. Göksu Deltası'nda Akgöl ve Paradeniz lagün gölleri vardır.

3.2. Fay hatları

Bölgede sol yanal atımlı Ecemiş Fay zonu ve Kırkkavak Fayları'nın etkisi görülmektedir. Bölgede tespit edilmiş bazı önemli faylar; Kocaseki fayı, Efeler fayı, Ovabaşı fayı, Dişlen fayıdır (Siler, 2016). Bölge tektonik açıdan aktiftir (Kartal ve ark. 2014).

3.3 Doğal afetler

Şehirde yerleşim genellikle deniz kenarındadır. Toros Dağları eteklerinde nadir yerleşim görülmektedir. Bu araziler doğal afet riskiyle karşı karşıyadır. Şehrin kuzey kesimleri engebeli bir yapıya sahip olduğu için heyelan ve kaya düşmesi afetlerine maruz kalmaktadır.

3.4 Karstik yapılar

Kalkerli formasyonların aşınmaya müsait olması bölgede pek çok Dolin, lapy, düden, falez, mağara ve kanyon gibi şekillerin oluşmasına sebep olmuştur (Tapur, 2003). Silifke Akyar Falez, Gilindire mağarası ve Kiseçik Kanyonu şehirdeki önemli karstik yapılarıdır.

3.5 Jeoarkeoloji

İçel ili sınırlarında tarih boyunca Asurlular, Hititler, Romalılar, Bizans, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu yaşamıştır. Bu uygarlıklar bize sayılamayacak çoğunlukta tarihi eser bırakmıştır. Bu eserlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ve turizmde tanıtımının yapılabilmesi için dijital ortamda modellenmesi gerekmektedir.

Bölge pek çok jeoarkeolojik çalışma yapmaya uygun alana sahiptir. Bunların başlıcaları; Anemurion Antik kenti, Uzuncaburç, Cennet-Cehennem Obrukları, Kanlıdivane ve Uzuncaburç tur.

4. YAPILABİLECEK MUHTEMEL JEOLJİK ÇALIŞMALAR

- Hâkim rüzgâr yönü kullanılarak orman yangını tehlike haritası oluşturulmalıdır.
- Kuraklık afetinin görülebileceği noktalar tespit edilmeli ve buna uygun bir tarım faaliyeti başlatılmalıdır.
- Tarım için kullanılacak yapay göletler nerelere yapılabileceği tespit edilmelidir.
- Sıcaklık verisi ve kayaların petrografik özellikleri kullanılarak doğal soğuk hava deposu yerleri tespit edilmelidir.
- Hâkim rüzgâr yönleri kullanılarak insanların denizde rahat bir şekilde yüzebilmeleri için dalgakıranların modellenmesi yapılmalıdır.
- Akarsu debileri ve yağış miktarları dikkate alınarak dere yatakları incelenmeli ve muhtemel bir afetten en az zararla kurtulmanın yolları araştırılmalıdır.
- Muhtemel bir hortum felaketinin şehirde yaratabileceği tehlikeler belirlenmelidir. Nükleer santrale ne gibi etkisi olacağı ve ne gibi önlemler alınabileceği belirlenmelidir.
- Sel felaketinden etkilenebilecek alanlar belirlenmelidir.
- Potansiyel metro hatlarının nasıl olacağı belirlenmelidir.
- Şehir genelini kapsayan heyelan duyarlılık haritası oluşturulmalıdır.
- Şehri komşu şehirlere bağlayabilecek en uygun demiryolu güzergahları belirlenmelidir. Heyelanın demiryollarına etkisi belirlenmelidir.
- Köyleri şehre bağlayan yolların jeoteknik modellemeleri yapılarak yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- Mağaraların yerlerinin haritasının yapılması ve turizm faaliyetlerinde kullanılmalıdır. Su altı mağaralarının özellikleri araştırılmalıdır.
- Fay hatlarının yaratabileceği deprem tehlikesi belirlenmelidir.

- Uydu görüntülerinden kıyı kenar çizgisinin değişimi belirlenmelidir.
- Batimetri haritaları hazırlamalı, akıntı yönleri tespit edilmeli ve deniz çökellerinin mineralojik özellikleri belirlenmelidir.
- Balık çiftliklerin nereye kurulacağına belirlenmesi için deniz suyunun kimyasal analizlerinin yapılması gerekmektedir.
- Şehir için afetlere karşı en güvenli ve en güvensiz bölge belirlenmelidir. Bu durum nazım imar planlarının yeniden hazırlanmasına olanak sağlayacaktır.

5. SONUÇLAR

Hazırlanmış olan jeolojik haritalarda El-GPS' i kullanılmıştır. Haritalar modern ölçme tekniği olan CORS ile yapılmalıdır. Mersin için oluşturulmuş olan bütün jeolojik haritaların tekrar hazırlanması gerekmektedir. Son yıllarda insansız hava aracı ve uydu görüntüleri kullanılarak haritalama işlemleri modern bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bölgedeki jeolojik problemlerin çözümü için plaka tektoniğinin iyice anlaşılması ve jeolojik haritaların güncellenmesi gerekmektedir. Birbirinden farklı havza koşullarını yansıtan kaya toplulukları bulunmaktadır. Bunların detaylıca çalışılması gerekmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Aydın Alptekin: Literatür taraması, Makale yazımı; **Murat Yakar:** Düzenleme

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A., Çelik, M. Ö., Doğan, Y., & Yakar, M. (2019). Mapping of a rockfall site with an unmanned aerial vehicle. *Mersin Photogrammetry Journal*, 1(1), 12-16.
- Alptekin, A., & Yakar, M. (2020a). Determination of pond volume with using an unmanned aerial vehicle. *Mersin Photogrammetry Journal*, 2(2), 59-63.
- Alptekin, A., & Yakar, M. (2020b). Heyelan bölgesinin İHA kullanarak modellenmesi. *Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi*, 2(1), 17-21.
- Dündar, S. (2020). Antalya Körfezi Denizel Üst Miyosen ve Pliyosen Çökellerinin Sedimantolojisi ve Sismik Yansıma Verilerinin Yorumlanması, Gb Anadolu, Türkiye. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Türkiye.
- Kartal, R.F., Beyhan, G., Keskinsezer, A, Kadıroğlu, F.T. (2014). Seismic hazard analysis of Mersin Province, Turkey using probabilistic and statistical methods. *Arabian Journal of Geosciences*, 7, 4443-4459. DOI 10.1007/s12517-013-1104-1
- Özgül, N. (1971). Orta Torosların kuzey kesiminin yapısal gelişiminde blok hareketlerinin önemi. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 14(1), 85-101.
- Özgül, N. (1976). Toroslar'm bazı temel jeoloji özellikleri. *Bulletin of the Geological Society of Turkey*, 19, 65-78.
- Siler, M. (2016). Anamur çevresinin karst jeomorfolojisi. Doktora tezi. Fırat Üniversitesi, Türkiye.
- Tapur, T. (2003). Anamur-Silifke Arası Kıyı Bölgesi' nin Coğrafi Etüdü. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Türkiye.
- Ünel, F. B., Kuşak, L., Çelik, M. Ö., Alptekin, A., & Yakar, M. (2020). Kıyı Çizgisinin Belirlenerek Mülkiyet Durumunun İncelenmesi. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 2(1), 33-40.
- Yakar, M. (2009). Digital elevation model generation by robotic total station instrument. *Experimental Techniques*, 33(2), 52-59.
- Yılmaz, I. (2004). Doğu Toroslar'ın Mansurlu-Saimbeyli (Adana) Kesiminin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
- Yücel, B. (1985). Abanoz Yaylası (Anamur-Mersin) ve Civarının Jeolojisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Türkiye.